

NOUA REVISTA ROMANA

UN NUMĂR : 25 BANI

ABONAMENTUL :

In țară pe un an (2 volume sau 48 numere) 10 lei
" " " șase luni . . . . . 6 "
In străinătate pe un an . . . . . 12 "

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

Director : C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
București, Calea Victoriei 62. (Pasajul No. 2)
Telefon 30111

DIRECȚIA : *Bulevardul Ferdinand 55*
Telefon 8166

No. 24

DUMINICĂ, 8 APRILIE 1912

Vol. XI

NOUȚĂȚI

† *Petre Liciu.*

Ochii lui Liciu — frumoșii ochi în care se topea toată lumina veselă și toată taina bizară a unei nopți albastre de August, — ochii aceia s'au închis. Și s'a stins și zâmbetul acela în care încremenise par'că toată ironia vieții, tot rostul și toată nădejdea ei.

A pierit cel mai de seamă artist al scenii noastre de azi. Inmormântarea, pompa princiară ce i-s'a făcut, mulțimea imensă, nemaivăzută, care l-a petrecut până în pragul groapei, au dovedit cât de drag era tuturor acest artist neobișnuit, care înfățișea privirilor nedumerite, covârșite sau îmbătate de toată jovialitatea adorabil-copilărească acelaș entuziasm, fie că vedeau pe *Tuifon*, fie că vedeau pe *I. P. Popescu* din *Funcționarul delu Domenii*...

Acelaș entuziasm, aceiași poetizare, aceiași putere; acelaș zâmbet nedeslușit și seducător însuflețeau și luminau toate rolurile.

Sunt artiști cari «joacă» cu mimica, alții cari «joacă» cu gestul, sunt alții cari joacă numai cu cuvântul. Liciu «juca» cu zâmbetul.

Zâmbitor e și *Lechat*, e zâmbitor și *Tokeramo*, zâmbește și *Diavolul*, *Revizorul* zâmbește, toți acești eroi ne-au spus sufletul lor cu surâsul lor specific.

Zâmbetul rece și chibzuit, insinuant și vag, ne desvăluie sufletul lui *Lechat*; *Tokeramo* povestește în surâsul lui de-o stranie resemnare, amară și crudă, în care licărește din când în când rânjetul pasiunei strivite, nu numai toată suferința nebănuită a sufletului său, dar toată istoria unui neam care a răsturnat rosturile firești ale vieții făcând din om un instrument al muncii, nu munca un instrument al omului.

Dar zâmbetul hipnotic, care biciuește și ametește, care lovește și seduce, care strică și care îndreaptă, care avântă și care ucide, zâmbetul acesta uriaș, care vorbește în *Diavolul*?

Cunoașteți un limbajiu mai simplu, mai profund omenesc, mai universal și mai înțeles ca limbajiu zâmbetului? Liciu știa să-l vorbească — și sunt așa de puțini care-l știu!

Liciu nu era — cum se zice — un «naturalist». El nu căută să fie «natural». Nu căută pentrucă în jocul lui nu era numai bunul simț, care face atâtea glorii pe scena contemporană; era ceva mai mult: era o viață nouă, nebănuită, nemaivăzută, care se creă atunci și trăia atunci sub ochii tăi.

Eroii lui Liciu nu semănau nimeni, cu nici un om. El le da o viață care nu era a ta, nu era a nimănui, dar care o vedeai pentru prima oară atunci că *este*, — atunci, când o întâlneai.

Liciu nu reprezintă viața; Liciu creează viața. Arta lui eră mult superioară așa zișilor «realiști». Și aceasta, pentrucă el era poetul rolului pe care îl jucă. Nu el intră în rol, ci rolul eră adus în sufletul artistului. Aci el prindea sufletul care-i lipsea, dar un suflet nou, neîntâlnit nicăeri, nemaivăzut încă, dar adevărat, adânc omenesc.

Iată, dece nimeni nu ținea unitatea rolului ca Liciu.

Toate astea, pentrucă Liciu era artist și nu actor. El nu imită, el nu simulă, el nu repetă, cu talent sau cu chibzuință, cuvintele altuia; ci el trăia, vorbea el însuși, nu viața lui, nu gândul lui, ci o viață stranie pe care nici el n'o cunoștea, dar pe care o simțea dintr'odată răsbindu-i sufletul și aprinzându-i graiul.

... Pentrucă Liciu era un om.

Un om care și-a trăit viața cu toată generositatea și arta celor aleși.

Un suflet în care se sbătea prisosul unei energii deosebite și care arată că Liciu nu era actorul sfârșit și suficient, ci artistul cu entuziasmul neobosit care nu-și găseă ușor poliarea și tihna.

A scris, a făcut politică, a făcut propagandă naționalistă. Nu vedeți în aceasta un suflet uriaș, pe care împrejurările numai îi prinsese toată energia sufletului în scenă, dar care ar fi putut da, în alte circumstanțe, vieții, un alt avânt și ar fi putut însemnă în istorie o pagină, mai puțin delicată și modestă, dar mai reală și mai mult luată în seamă de multe generații viitoare?

Așa, el moare odată cu arta lui.

Dar nu va muri dragostea ce i-a încoronat această mică pagină pe care talentul lui o însemnă în istoria culturii noastre. — *teo.* —

Situația excepțională din Croația

Țara Croației este de vre-o opt secole unită cu țara Ungariei, dar fără să fie o țară supusă Ungariei. Croația având de șef al puterii executive, un Ban, delegat de împărat, se bucură de o autonomie relativă. Ea se administrează, își are justiția și școala sa, independent de Ungaria. Pentru cheltuielile comune ale armatei și ale reprezentăției din afară, Croația contribuie cu o anumită cotă din bugetul său, în tocmai cum dealtfel contribuie și Ungaria pentru Imperiu. Limba croată este admisă fără discuție în școală și instanțele judecătorești. Un parlament croat există în Croația cu o competență absolută în afacerile interne ale țării, iar pentru afacerile comune cu Ungaria parlamentul croat delegă patruzeci de deputați cari iau parte la lucrările parlamentului unguresc. Și în parlamentul unguresc, cei patruzeci de deputați croați, au dreptul să se servească de limba croată. Ceva mai mult, atunci când în parlamentul din Budapesta se tratează afacerile comune cu Croația, adică atunci când pot lua parte la discuție și deputații croați, pe palatul parlamentului din Budapesta se ridică alături de steagul unguresc și steagul croat. Cu un cuvânt, autonomia Croației are o bază nu numai istorică, ci și una constituită din legile în vigoare.

În timpul din urmă, conflictele dintre Ungaria și Croația s'au înmulțit, și ca mai în toate cazurile ele au pornit dela vexațiunile aduse poporului croat prin restricțiunile aduse înverbușării limbii croate. Ultimul conflict a pornit din măsura luată de guvernul din Budapesta de a impune funcționarilor statului, dela anumite servicii de drumuri și căi ferate, întrebuițarea exclusivă a limbii maghiare. Această impunere o justifică guvernul din Budapesta prin temeiul că funcționarii cei noi nu sunt funcționari de stat croat, ci de stat unguresc, care planează oarecum peste toate naționalitățile din Ungaria. Cu un cuvânt, veșnica rațiune a statului unguresc peste tot și peste toate. În mâna guvernului din Budapesta, instituția Statului este un mijloc de oprirea a naționalităților, iar nu un mijloc de ridicare, cum ar crede cineva. Pentru guvernul din Budapesta, *Statul* este ca o armă creată pentru ridicarea rasei maghiare. Vechiul biciu al lui Atila, de care ne vorbește legenda istorică, s'a transformat astăzi în ideea de Stat unitar maghiar.

Conflictul cu Croația poate duce la consecințe fatale pentru Ungaria. Deocamdată Constituția croată este suspendată. Banul, care este șeful puterii executive, are acum puteri dictatoriale. Alegerile pentru Parlament au fost oprite. S'a suspendat libertatea întrunirilor și libertatea presei.

Cunoscătorii politicii maghiare găesc că situația excepțională de astăzi se aseamănă foarte mult cu situația excepțională care a precedat revoluțiunea din 1848. — A. C. C. —

CULTURALE

FILOSOFIA ȘI VIAȚA

Când privești de aproape cum se desfășoară viața celor mai mulți oameni, constai că cea mai mare parte e absorbită de grijile traiului material. E întâiu imensa mulțime a acelor a căror condiție nu le îngăduie să și-o petreacă altfel. Omul muncitor, fie el dela sate, fie chiar și dela orașe, trăește o slabă, o prea slabă viață sufletească, fiindcă e amarnic muncit din zori și până în noapte de grija pâinei zilnice. Traiul lui e aproape exclusiv material, desfășurarea vieței aproape numai animalică. Un somn chinuit, poate, sculare până 'n zori, cu mâna pe o unealtă până noaptea târziu, în răstimp o mâncare cum dă D-zeu, după mântuirea lucrului obositor iar un somn de câteva ore, pentru ca din zorii zilei următoare s'o înceapă iarăși, din nou, la fel. Dacă numai la aceste acte materiale se reduce viața lui, somn, mâncare, muncă, dacă ea este așa de exclusiv *practică*, ca să întrebuițăm un cuvânt ceva mai dulce, lucrul se explică foarte ușor, și nu e locul s'o spunem aici pe larg.

Ceva mai deasupra acestei categorii, găsim pe acea a micilor funcționari, a căror viață, cu prea slabe deosebiri, se scurge cam tot așa, stăpânită de grija traiului fizic. Dacă se amestecă ceva viață intelectuală aici, apoi ea vine din isvoare nu prea pure; ceva roman de senzație, jurnale scrise cum se scriu, etc.

Că astfel se trece viața acestor clase, că noțiunea dominantă în sufletul lor, că *ideea și țința lor fixă* e aceea a „*câștigului pâinei*“, înc'odată lucrul se explică lesne prin condiția lor socială. Aceasta face să nu le mai rămână vreme pentru o viață mai ridicată.

Există apoi o categorie socială care, prin însăși esența ei, nu poate fi decât exclusiv practică, în sufletul căreia nu poate avea loc decât noțiunea „*câștigului*“. E categoria socială a comercianților.

Materialismul vieței, practicismul e partea fatală a tuturor acestor clase. Că și viața lor e câte odată sufletească, că se ridică și ea, din timp în timp, la oarecari plăceri estetice, că oarecari curiozități străine de traiul zilnic o însuflețește uneori, nu mai rămâne îndoială. Dar ce însemnează aceste palide licăriri de o clipă în întunericul aproape neîntrerupt al traiului lor material?

Dar clasa celor așa ziși *culți*, clasa *intelectualilor*? Stă ea mai presus de cele pomenite până acum? Or cât de optimist ai fi, când examinezi, chiar superficial, viața acestei pătriuri așa zise *culte*, constai că deosebiri prea mari față de celelalte nu prezintă. Avocați, ingineri, doctori, magistrați, profesori, zia-riști, literați, artiști etc., cei mai mulți din aceștia sunt și ei dominați de ideea unui „*câștig*“ mai mare, toți umblă pe toate căile să-și sporească veniturile. Ținta vieței e cam aceeași, deosebirea e că dispun de mai multe mijloace ca s'o ajungă, mijloace puse la îndemână cu dărnicie de această cultură sau intelectualitate a lor. La cei mai mulți din aceștia intelectualitatea sau cultura nu e privită decât ca un *mijloc* pentru asigurarea unui traiu material mai lesnicios, mai bogat, mai luxos. Aceasta, e pentru ei măsura valoarei culturale. Nu e o expresie prea tare dacă am zice că sunt și aceștia niște „*negustori de cultură*“. Intelectualitatea e o marfă, cultura se comercializează și ea. Un vânt de materialism, de practicism bântue cu putere, toți sunt porniți pe „*a face bani*“, bani cu orice preț, bani prin orice mijloace. Clasa celor

umili, clasa celor muncitori *nu poate* trăi o viață sufletească mai ridicată, căci toată le e înghițită de munca fizică, care de abia le produce, celor mai mulți, cele de nevoie pentru traiul animalic. Clasa intelectualilor își câștigă pâinea, orice s'ar zice, mult mai ușor, cu o muncă mult mai subțire, și nu atât de absorbitoare de timp ca munca fizică a muncitorului manual. Punând în socoteală chiar faptul „*scumpirei traiului*“ de care se vorbește atât de mult, totuși nu rămâne îndoială că eforturile și rezultatele eforturilor intelectualilor depășesc, de foarte multe ori, treapta necesităților lor, atât fizice, cât și sufletești. Unde e atunci scuza acestei goane nebune după câștigul material, ce poate legitimă această înfrigurare de materialism, de viață practică? Pe cât de ușor o putem găsi claselor de jos, pe atât de greu o putem da celor intelectualizate. Cum nu e posibilă, la acestea, *emoția intelectualității pure, dezinteresate*? Când aceasta e realitatea, când cultura e privită aproape exclusiv sub unghiul acesta al practicismului ordinar, nu trebuie să ne mai mire faptul că rarile arătări de cultură dezinteresată, al căror raport cu viața aceasta practică e cu greu vizibilă, sunt privite cu dușmănie, cu răutate, cu dispreț. Pentru cei ce stau exclusiv pe terenul acestei vieți practice,—vorbit de intelectuali—e de neconceput ideea cugetării dezinteresate, frumuseței culturale în sine. Spiritul contemplativ e considerat ca o nenorocire, teoreticianii sunt priviți ca niște naivi sau ca niște nebuni, tot ce nu se revarsă îndată și în mod sigur în curentul vieței materiale, e considerat ca muncă pierdută, iar muncitorii dezinteresați ca niște leneși, ca niște oameni de prisos. „*Fiți practici*“, strigă ei pe toate cărările. „*Nu pierdeți vremea cu teorii, cu visuri, cu utopii*“.

Ce e general, ce e gândire abstractă și în raporturi depărtate și invizibile, pentru ei, cu viața practică, îi obosește, pentru că merge pe deasupra emotivității lor ordinare, care e pe linia câștigului material. A-i mișcă cu știința și filosofia abstractă e o imposibilitate. Spiritul lor e prea particularist, ce-i acum e totul, deviza lor e „*ce-i în mână nu-i minciună*“. La aceștia, *spiritul anti-filosofic*, de care am vorbit într'un articol trecut, nu-și mai are explicare într'o imposibilitate sau într'o greutate intelectuală pentru abstracțiune, ci în această concepție atât de coborâtă despre viață. Chiar greșim când zicem concepție. Mai potrivit e cuvântul *habitudine*. Atâta sunt stăpâniți de ideea folosului practic, atât de puternic e sprijinită și alimentată de întreaga atmosferă morală dela noi această tendință, încât ea a devenit o a doua natură, a devenit fire, a devenit caracter. Urmările acestei habitudini sunt: un egoism din ce în ce mai accentuat, o izolare a tuturor puterilor intelectuale,—căci concurența în care intră le învrăjbește,—o risipire a lor, prin urmare. Fiecare lucrează—cum lucrează?—și caută foloase în sfera sa, sentimentul solidarismului cultural, intelectual nu există. Și cât n'ar putea face pentru cultură și chiar pentru viața practică, nu individuală însă, ci *socială*, toate aceste puteri întrunite, solidarizate! N'avem, orice s'ar spune, o atmosferă prielnică culturale adevărate, intelectualismului serios.

Așa fiind, noi credem că trebuie primiți cu multe rezerve, cu foarte multe rezerve, credem chiar că trebuie combătut acel curent filosofic care caută să reducă adevărul la ceea ce e util în viața practică,—am vorbit de *pragmatism*. Punându-ne pentru moment chiar din punctul de vedere al acestei direcțiuni filosofice, noi socotim întronarea ei inutilă, ba chiar vătămătoare, pentru că cei mai mulți o vor înțelege în sensul practicismului vulgar de care am vorbit mai sus. Ea cade într'un timp de materialism acerb, în-

tr'un timp când societatea e prea exclusiv frământată de tendința schimbărilor materiale, și când oarecare suflu de idealism, de emoție intelectuală pură i-ar fi atât de trebuincios. Triumful acestei direcții filosofice, ar fi, fără voia ei, triumful materialității asupra idealității, și socotim că dacă omenirea trebuie să realizeze din ce în ce mai mult ideea de umanitate, aceasta e în senzul laturei idealității, căci aceasta e esențială ei.

Și așa vremurile noastre sunt destul de dominate de interesul material, pentru ca să mai venim cu o concepție care în mod fatal le va înrâuri, le va mișcă tot pe panta pe care au pornit. E atât de greu să despartă în mintea celor mai mulți oameni ideea oricărei cunoștințe de aceea a folosului ei imediat, e așa de instinctivă această asociație, li-e așa de greu tuturor să conceapă cum ar putea să se ocupe cu ceva din care să nu tragă profit, încât nu știu ce mijloace de a-i îndruma spre o cale mai ideală nu-s cu totul neputincioase. Nu fac toți din cultură, din literatură, din artă, din filosofie un mijloc de câștig, nu se speculează îndeajuns și aceste produse superioare ale sufletului omenesc, n'au devenit toate acestea niște mărfuri ca oricare altele, pentru ca să mai venim cu o concepție atât de mângâietoare pentru această direcție practică a vieții? Ce sentiment dureros n'ar trebui să ne cuprindă la gândul că pentru aceste produse înalte ale sufletului, literatură, artă, știință, filosofie, cari vor să fie privite azi ca mijloace numai de folos, suflete cari le-au ridicat la culmile cele mai înalte s'au chinuit și au murit, fără să le treacă prin minte ideea folosului lor, fără să folosească ele personal de pe urma lor! Nu e într'un fel o profanare această subordonare a lor la folosul imediat? Generații întregi de cugetători, de savanți și de artiști s'au străduit să înalțe omenirea în ochii ei proprii, să întroneze triumful spiritului; au alergat împătimiți după adevăr și frumos și au murit pentru adevăr și frumos, au arătat culmile unei părți atât de însemnate a realității, cum e aceea a spiritului, și noi să nu fim în stare să privim această realitate a spiritului în sine însăși? Să nu simțim frumusețea ei pentru ea însăși?

Dar, se va zice: Nu e aceasta o concepție metafizică? Desprinzând astfel de viață filosofia, știința, arta, nu facem din ele niște *entități*? Toate au, în definitiv, un scop în lume, dar aceste entități ce scop au? Nu trebuie să desprindem nimic din viață, căci toate trebuie să fie pentru viață, iar când nu sunt pentru viață, sunt lucruri de prisos, lucruri seci, sunt zădărnicii. Ce folosește omenirii, bună oară, să se discute la nesfârșit despre spațiu și timp, despre principiul prim al lumii, și despre evoluția lumii, să se găsească substanța universului, să se reducă la materie sau la spirit, sau și la una și la alta? Ce câștigă ea dacă ne vom ocupa cu sufletul și cu esența lui, cu principiul lui prim, cu substanța lui? Vorba e prosperitatea lumii se va resimți din aceste discuții? Și chiar și teoriile și născocirile științei la ce folosesc ele dacă nu sporesc buna stare materială a oamenilor? De geaba matematicianul născoceste la formule, dacă ele nu vor găsi aplicabilitatea lor practică imediată, zadarnic chimistul și biologul vor descoperi o nouă combinație chimică în celulele vitale, dacă nu vor isbuti să dea oamenilor mai multă sănătate, și tot așa și cu ceilalți oameni de știință.

Nu putem să nu recunoaștem partea de adevăr pe care o coprinde această întâmpinare. Nu vom fi noi contra aplicabilității științei în viața practică, mai ales privind această aplicabilitate din punctul de vedere al *folosului ei social*. Privim și noi știința și filo-

safia ca niște *funcțiuni sociale*. Știința e menită, într-o altă organizare socială, să micșoreze greutatea traiului *pentru toți* și prin aceasta să micșoreze distanța dintre clasa muncitoare, al cărei traiu e exclusiv material, și celelalte clase cari, ori cum, tot mai au posibilitatea, cel puțin, să trăiască o viață mai ridicată deasupra materialității. Până atunci, de sigur, gândul aplicabilității ei practice nu va trebui să ne părăsească. Să facem însă presupunerea că grație științei, va veni o vreme când *toate nevoile tuturor oamenilor* vor fi cu prisosință satisfăcute, când va fi greu să mai concepi ce avantaje să tragi din noi descoperiri științifice, când poate ne vom fi săturat chiar de avantaje de acestea. Inceta-va atunci rostul științei? Nu va mai prezenta atunci nici un interes pentru omenire? În sine, *ca pură aplicație a spiritului*, va fi ea o zădărnici și va dispărea dintre oameni? Cu satisfacerea tuturor nevoilor materiale, se va închide seria eforturilor, a dorințelor, a idealurilor? Se va odihni omenirea într-o stare de beatitudine perfectă? Și va putea fi într'adevăr o beatitudine acest repaș final?

Dar filosofia? După ce vom fi secăt tot isvorul utilității ei practice, nu va mai avea ce să caute între noi? Dar ce vom face noi atunci? Triumful definitiv sau aproape definitiv al spiritului asupra materiei fi-va atunci, printr'un oribil contrast, chiar moartea spiritului însuși?

Din fericire, se va zice iarăși, nu va ajunge știința să realizeze această utilitate finală și generală, și chiar de va fi s'ajungă, de ce să mergem noi cu mintea într'un viitor atât de depărtat? Deci, pentru vremurile noastre îi rămân științei încă multe de făcut, nu trebuie să ne speriem de pe acum de vre-o odihnire definitivă a spiritului.

De sigur, o repetăm, și știința și filosofia vor trebui să aibă răsunetul lor în viața practică. Numai că această influență trebuie privită altfel. Va exista totdeauna o dualitate între partea lor de aplicabilitate și desfășurarea lor teoretică, principială. Această dualitate își are rădăcina într'o dualitate sufletească *ireductibilă*. Sunt spirite înclinate spre laturile concrete ale vieții, *spiritele particulariste*, cari nu pot gândi decât prin fapte, prin detalii, în cari principile, teoriile, formulele îmbracă îndată, cu ușurință o formă materială, concretă, pipăibilă. Și sunt, din contră, spirite cari se urcă, din chaosul detaliilor, cu ușurință spre ideea lor generală, cari au o minunată facultate de a prinde raporturile și analogiile dintre fenomene și grupuri de fenomene, cari îmbracă îndată faptele în formula lor generală. Sunt două înclinări mentale ireductibile, două feluri de a fi ale sufletului omenesc cari nu pot fi date deodată în același individ. Istoria științei ne arată că marii inventatori în știința teoretică n'au fost și oameni de aplicabilitate, după cum și istoria transformărilor sociale ne spune că una au făcut ideologii și alta spiritele militante. Și nici nu e cu puțință să fie altfel. Nu poți avea timp să formulezi și principii și să cauți mereu și verificarea lor în practică, care îți poate prezenta deodată o mulțime de aspecte nevăzute, după cum dacă ți-e ochiul îndreptat numai spre acestea, n'ai răgaz să vezi cari sunt raporturile lor ul-time, generale.

Tot așa și filosofia, ca și știința. Nu poate filosoful abstract, nici nu trebuie ca tot el să arate în cazurile concrete ale vieții ce folos pentru omenire poate aduce cutare sau cutare sistem filosofic, cutare sau cutare teorie morală sau psihologică. Și gândul savantului, și al filosofului, trebuie să fie să ducă cât mai departe șirul formulelor și al specula-

țiilor generale asupra lumii și vieții, să adâncească cât mai mult toate gândirile ce le deșteaptă această lume și această viață, și se vor găsi destule alte spirite, foarte utile negreșit, cari vor ști să scoată din teoriile lor generale tot profitul pe care ele îl pot da pentru viață. Și teoria și practica vor suferi amândouă enorm când nu-și vor păstra până la un punct independența lor naturală. Putem deci răspunde celor cari privesc știința și filosofia, dacă putem zice astfel, *sub specie utilitatis*. În însuși interesul aplicării practice, știința teoretică trebuie să se desvolte independent de gândul aplicabilității ei practice; lăsați pe savanți și filosofi să mărească patrimoniul științei lor, căci veți avea și voi folosul vostru, lăsați-i pe ei, dacă le place, să guste emotivitatea aceasta a intelectualității pure, fiindcă fără ea nu veți putea gusta nici voi pe aceea a rodniceii practice pentru voi și pentru lume.

Am concedat, și nu puteam face altfel, că trebuie să se scoată din filosofie și știință toate foloasele practice posibile pentru societate. N'am putut să n'admitem că ele în mod concret, direct influențează viața materială a societăților. Am despărțit însă teoria și practica, pentru că așa o cere interesul amândorora.

În afară, însă, de ecoul material, practic, pe care aceste preocupări ale minții îl au și trebuie să-l aibă în viața zilnică, știința și filosofia, ca și arfa și literatura, au o influență *indirectă* tot atât de mare ca și cea directă, și chiar mai mare, și singura de valoare eternă, dacă privim omenirea în desfășurarea laturii ei celei mai caracteristice, care e aceea a idealității. Există o *emoție a adevărului și a cugetării*, tot atât de importantă în viața sufletească a omenirii cum e și *emoția estetică*, cum e și *emoția religioasă* pentru sufletele credincioase.

O comparație între natura și efectele emoției estetice cu emoția cugetării va scoate în evidență rolul filosofiei în viață.

E de toată lumea admis azi că emoțiile estetice au ca însușire esențială pe aceea de a fi *dezinteresate*. Ele n'au raport direct cu viața trebuințelor organice, deși au răsunetul lor puternic și asupra vieții fizice. Înșiși acele aspecte ale realității cari, obișnuit, trezesc senzații și emoții mai mult egoiste, cum sunt cele cari se adresează simțului gustului și al mirosului, simțuri mai puțin psihice și mai mult organice, sunt și ele capabile să deștepte emoții estetice, atunci când ele le pot trezi deodată în mai multe suflete, fără ca între acestea să se nască vre-o concurență, vre-un conflict. Un banchet, o masă copioasă între prieteni produce o emoție estetică, căci ea e *împărțită de cât mai mulți*, emoția crește în raport direct cu înmulțirea celor ce simt la fel. Cu atât mai mult e așa cu celelalte aspecte ale realității cari se adresează mai mult simțurilor în deosebi psihice, auzul și văzul. Un peisaj poate fi privit de mii de oameni fără ca între ei să se ivească vre-un conflict, o simfonie poate fi ascultată de mii de auditori fără ca emoția estetică să se slăbească, și de cele mai multe ori ea crește în raport cu *extenziunea ei socială*. Acesta și e marele efect *moralizator* al artei și literaturii. Putând înlătură competițiunea, concurența, conflictul, ele apropie pe oameni, îi unește în aceiași sală în senzații și emoții comune, îi sociabilizează, îi solidarizează. Apoi prin obiectul lor, care e esențialmente zugrăvirea pasiunilor și durerilor omeniești, literatura și arta deșteaptă interes, grație mijloacelor lor, pentru omenirea suferindă, deșteaptă simpatie pentru semenii, și deci pornirea de a face bine semenilor. În această deșteptare a *sentimentelor altruiste* consistă rolul etico-social al literaturii și artei.

Aceleași caractere le prezintă și *emoțiile adevărului, ale cugetării, emoțiile intelectuale cu un cuvânt*. Și acestea sunt *dezinteresate*, și ele se pot bucura de această împărțire generală caracteristică emoțiilor estetice, bine înțeles atât cât pot fi ele la nivelul minții cât mai multora. Același aspect al naturii poate fi cercetat, analizat, disecat de o lume întreagă, același sistem filosofic poate fi meditat de nenumărate suflete, fără să se ivească conflict între ele. În multe privințe emoțiile intelectuale se împletesc cu emoțiile estetice, și chiar devin emoții estetice. Indiferent de adevărul științific pe care-l cuprind, atâtea teorii științifice și filosofice grandioase sunt de o frumusețe palpantă, care întrece de multe ori pe a celor mai frumoase creații artistice. Câtă poezie nu e în teoria gravitațiunii universale a lui Newton, câtă măreție estetică în teoria lui Kant și Laplace asupra formării universului! Dar chiar sistemul eronat geocentric al celor vechi câtă frumusețe nu cuprinde el în sine! Cine a putut ceti fără o transportare ce nu se poate spune, fără o sguduitoare emoție concepțiile lui Spinoza asupra *Dumnezeirii*, asupra *Substanței și Atributelor Substanței*!

Nu-s oare pline de poezie teoriile aprioriste ale lui Kant asupra Spațiului și Timpului, și nu tot astfel teoriile evoluționiste ale lui Darwin și Herbert Spencer? Cine poate să rămână rece la paginile sublime ale lui Bergson? Există o *estetică a abstracțiunii*, tot atât de înaltă și poate și mai înaltă ca aceea a artei și a literaturii.

Într'o privință, ni se par chiar superioare emoțiile cugetării emoțiilor estetice propriu zise. Într'adevăr, acestea sunt prin natura lor *mai senzoriale* decât cele intelectuale. Când asști la teatru la reprezentarea unei acțiuni dramatice, vezi persoane în carne și oase, cu emoții și pasiuni, cu defecte și viții, și după *legile contagiunii psihice, ale sugestiunii și autosugestiunii*, dacă ele pot trezi în tine imagini și schițe de acțiuni binefăcătoare, lasă în tine și rezidii, imagini și schițe de acțiuni rău făcătoare, vătămătoare. Aceste imagini trăesc *latente* în sufletul spectatorilor și așteaptă numai ocaziile să se traducă în acte. Și chiar de n'ajung să se traducă în acte, ele tot stau în suflet măcar ca simple imagini, și în complexul imaginilor înălțătoare acestea sunt ca niște buruieni rele, cari tot fac puțină umbră nevinovăției sufletești.

Emoțiile cugetării ne desprind incomparabil mai mult de viața senzorială, ele ne detașează mai puternic de aspectele vieții zilnice, ele sunt mai pure, mai ideale, mai dezinteresate. Ele te transportă în lumi mai înalte, ele îți trezesc imagini mai grandioase; filosofia îți dă emoția îmbătătoare, într'un fel chinuitoare, dar într'un fel și liniștitoare, a infinității spațiului, timpului și a cugetării. În atingere cu lumea aceasta a transcendentalului, a suprasensibilului sufletul se *despersonalizează* până la un punct, ai sentimentul că intri în torentul circulației universale, simți solidaritatea ta cu aceea a universului întreg. Câtă imensă influență morală nu poate exercita o astfel de emoție asupra omenirii! Nu te mai poți coborî din înălțimile acestea cu sufletul meschin, interesat, stăpânit de necesitățile comune.

De sigur, emoțiile estetice sunt la nivelul mai multora și deci pot avea o acțiune socială mai întinsă. Dar și filosofia și știința pot foarte bine fi tratate pe înțelesul tuturor. De altfel, literatura se însărcinează chiar ea să popularizeze filosofia și știința. Departe de a omorî poezia, progresul neîncetat al științei și al filosofiei îi dă un avânt și mai mare, și ea se va inspira din ce în ce mai mult din materialul

științei și filosofiei. Sistemele filosofice se vor oglindi din ce în ce mai mult în poezie și literatură în genere. Ca să luăm un exemplu ce ne vine în minte la întâmplare, dacă nu e accesibilă tuturor filosofia *Eticei lui Spinoza*, ea va fi foarte ușor înțeleasă de toți cari vor citi-o așa cum a știut s'o redea poetul *Sully-Prudhomme*, în sonetul său admirabil *Un homme doux*:

C'était un homme doux, de chétive santé
Qui tout en polissant des verres de lunettes,
Mit l'essence divine en formules très nettes
Si nettes que le monde en fut épouvanté.

Ce sage démontrait avec simplicité,
Que le bien et le mal sont d'antiques sornettes,
Et que les hommes sont d'humbles marionnettes,
Dont le fil est aux mains de la Nécessité.

Intru cât această poezie cu inspirație filosofică, a lui *Sully-Prudhomme*, e mai slabă ca o poezie în care se zugrăvește emoția amorului?

Sunt oare mai prejos versurile lui *Eminescu* al nostru:

La 'nceput pe când ființă nu eră, nici neființă,
Pe când totul eră lipsă de viață și voință
Când nu se ascundea nimica, deși tot eră ascuns
Când pătruns de sine însuși odihneă cel nepătruns...
(*Satira 1*).

De aceste versuri, tot de *Eminescu*:

Te urmărește săptămâni
Un pas făcut alene,
O dulce strângere de mâini,
Un tremurat din gene.
(*Ce e amorul?*)

Lirismul filosofic, fără să înăbușe *lirismul erotic*, care va fi etern ca lumea, va lua o dezvoltare din ce în ce mai mare și prin el filosofia va exercita un rol etico-social neprețuit. Literatura și arta vor fi mijlocitoare între filosofie și știință și mulțime.

Spiritul filosofic va trebui pe urmă să pătrundă cât mai adânc în școli, unde rolul lui va fi să armonizeze disciplinele literare cu cele științifice. Dacă învățământul secundar are menirea să dea, nu o cultură generală,—cuvântul ar fi prea pretentios—ci o tendință mai mult, o dragoste de cultură generală, apoi el nu și-o va ajunge decât prin pătrunderea cât mai adâncă de acest spirit filosofic. Nu o oră sau două de filosofie, câte cere programul de azi, alături de atâtea de limba și literatura franceză, germană, de chimie, de științe naturale, de matematici, etc. Ce psihologie poți face într'o oră pe săptămână, când știința aceasta, prin chiar aplicabilitatea ei în viață, ar cere atâtea discuții cu elevii, atâtea analize de fapte din viața lor intimă și de toate zilele? Nu e vorba, oricât obiect de studiu poate fi presărat cu interpretări filosofice, și dascălii cei buni pot s'o facă din clasele cele mai elementare. Dar e nevoie de o preocupare filosofică mai intensă; aceasta să fie ca o încoronare a studiilor secundare. Nu înțelegem de ce nu s'ar predă o oarecare *istorie a filosofiei*, de ce nu s'ar introduce o oră sau două de *enciclopedia filosofiei*? Din acestea ar câștiga foarte mult și celelalte studii. Ar câștiga însă foarte mult spiritul elevilor, cari ar ieși din școli cu o putere de coordonare mai mare, cu o dispoziție mai deschisă spre toate aspectele vieții sufletești, și mai presus de toate, suntem convingși, cu o inimă mai mare.

I. Nisipeanu

CĂRȚI PENTRU POPOR

Ori cât am fi de pesimiști, trebuie să recunoaștem că numărul celor cari citesc, în țara noastră, s'a mărit în mod simțitor. Dovadă sunt mulțimea cărților cu care se face negustorie de către editori, și numărul relativ mare al exemplarelor trase din fiecare volum, dintre care unele se pot fâli că au ajuns la mai multe ediții.

Se înțelege că la aceasta a contribuit și eftenirea cărților.

Când s'au tipărit pentru întâia oară poeziile lui *Eminescu*, trebuia să plătești patru lei pe un volum, pe care astăzi îl cumperi cu 1 leu 25 bani, fără a mai vorbi de ediții și mai puțin costisitoare, sau edițiile așa zise „populare“ ale negustorilor din București, cari se vând cu 25 și 30 bani volumul.

Biblioteca pentru toți, *Biblioteca Minerva*, *Biblioteca enciclopedică Socec*, au editat aproape toată literatura noastră veche și nouă, și împreună cu alte colecții mai puțin răspândite au aruncat sute de mii de broșuri, în toate colțurile țării, care s'au cetit și se citesc cu lăcomie.

Cine citește puzderia aceasta de cărțișoare, dintre cari unele sunt niște traduceri oribile?

Cetitorii obișnuiți ai acestor colecțiuni sunt tângoveții, și așa zișii „intelectuali“ ai satelor. *Poporul*, însă, adică țărâtimea noastră, pătura cea mai interesantă a neamului românesc, nu citește nimic din tot ce se tipărește în edițiile acestea eftine, de care ar putea să se apropie, din punctul de vedere al pungei.

Și nu se apropie de aceste cărți, pentru că sunt cu totul străine de sufletul poporului, și nu le poate înțelege, și nu corespund la nici una din trebuințele lui.

Lucrul acesta s'a înțeles de acei cari se interesează de cultura păturei de jos, și s'au făcut încercări pentru a i se pune la îndemână scrieri speciale.

Intențiile bune nu au lipsit; scopul însă nu a putut fi ajuns întotdeauna.

Iată, de pildă, „Biblioteca societății *Steaua*“ care a editat, până acuma vr'o 25 de broșuri eftine, și care se răspândesc prin diferite mijloace. Câte din aceste cărțișoare pot fi cetite de țărani? Câte din ele pot să-i intereseze și pe câte le pot pricepe?

Pentru ca o carte să poată fi cetită de un țăran adevărat, un om care a învățat câteva clase primare, și are îndemnul să-și mai arunce ochii pe o tipăritură, trebuie să fie scrisă în limba lui, pe care o vorbește și o aude în fiecare zi, în satul lui, adică să fie scrisă cartea „pe înțelesul țărâtimei“. Pe lângă asta, ceea ce se scrie în carte, să-i „meargă la inimă“, adică să corespundă unei trebuinți sufletești a lui; sau, dacă i se spun lucruri nouă, el să fie în stare să le priceapă. Și, în sfârșit, se mai are o condiție: cartea să trateze lucruri care-l pot interesa.

Judecate din acest punct de vedere, publicațiile societății „*Steaua*“ nu și-au atins scopul, deși au fost „premiată cu diplomă de onoare și medalie de aur la Expoziția societății de Științe din 1903, Expoziția agrară din 1904 și la Expoziția generală română din anul jubilar 1906“.

Ce s'a tipărit în această colecție care să întrunească aceste condiții?

Cine poate contestă utilitatea lucrărilor d-lui *Dr. Felix*: „*Medicul poporului*“? Dar cum ar putea acest mare savant, să scrie pe înțelesul țărâtimei, când el este cu totul străin de neamul nostru, și în afară de servitori—dacă și aceia nu i-or fi fost numai un-

guri—el n'a avut ocazia să stea la sfat cu țărani pentru cari se încumetă să scrie!

Celelalte broșuri din această colecție, toate scrise foarte frumos, se adresează unei păture mai culte, se adresează unui public obișnuit să aleagă ce să citească. D-nii Sadoveanu, Slavici, Iorga, Coșbuc și alții, au lucrări care de care mai măestrite, și le citește cu plăcere orice om cult, dar nu se adresează în special păturei de jos, pentru care societatea *Steaua* și-a pus în gând să le tipărească.

Privită și din alt punct de vedere, încercarea societății „*Steaua*“ nu a reușit.

Din punct de vedere practic, ce cunoștinți capătă țăranul cetind aceste broșuri?

Cărțile de istorie par a fi subiectul favorit. Din țara *Basarabilor*, *Avem cu ce să ne mândrim*, *Ștefan-cel-Mare*, *Domnul Tudor*, *Romanii și Dacii*, atâtea subiecte vrednice să fie tratate de maestrii condeiului nostru; atâtea fapte istorice, atâția oameni mari, atâția sfinți pe care e bine să-i cunoască țăranul. Nimic de zis asupra acestor laudabile intențiuni. Dar mi se pare foarte ciudat lucru să amintim țăranilor despre *Romanii și despre Dacii*, să mergem așa de departe înapoia vremii, în loc de a proceda în mod mai sistematic, mai conform cu firea lucrurilor, vorbindu-le mai întâi despre *Cuza-Vodă*, un sfânt pentru care poporul are un cult așa de adânc înrădăcinat.

Se înțelege că prima carte care trebuie pusă în mâna unui cetitor, pe care voim să-l formăm, este o carte din care să afle cât mai multe lucruri despre istoria „*Patriei*“; sistemul însă trebuie să fie cu totul contrar aceluia urmat în cărțile de școală, în care se începe cu timpurile preistorice, pentru a ajunge în zilele de astăzi. Astfel conceput scopul unei biblioteci ca a societății „*Steaua*“, cel întâiu volum de istorie ar fi trebuit să vorbească despre *Cuza-Vodă*, în jurul căruia s'au creat și legende, pe care le cunosc mai cu seamă țăranii; și o asemenea carte nu numai că s'ar fi citit cu o lăcomie așa de explicabilă, dar ar fi desvoltat și curiozitatea cetitorilor ei, de a citi și altele, în care s'ar fi tratat despre timpurile anterioare, și așa s'ar fi atins ținta de a se atâta curiozitatea, singurul motiv care ar îndemna pe țărani să citească lucrări privitoare la istorie.

O altă colecție de cărți eftine, destinate în special păturei țărănești, este „*Biblioteca populară a Administrațiunii Domeniului Coroanei*“, din care au apărut, până acuma, vr-o 46 de cărțicele, îngrijit tipărite.

Activitatea d-lui Ka'inderu nu cunoaște margini, și bunele sale intențiuni pentru înălțarea sătenilor noștri sunt bine cunoscute de toți acei cari se interesează de asemenea chestiuni. D-l Kalinderu nu a cruțat nimic pentru a face o operă folositoare, editând această bibliotecă; toată munca sa se oglindește în aceste cărțicele, în care se găsesc toate cunoștințele necesare pentru conducerea unei bune gospodării.

Creșterea viermilor de mătase, albinăritul, confecționarea pălăriilor de paie, cultura legumelor, economia vitelor, cultura arborilor roditori, a lucernei, a plantelor de nutreț, a sfecliei, a inului, etc., sunt atâtea subiecte, tratate de specialiști, a căroră competență este netăgăduită.

Aceste cărțicele corespund unei trebuinți reale, și despre ele s'ar putea spune numai bine, dacă limba în care sunt scrise ar fi mai apropiată de limba de toate zilele a țăranului. De altfel, biblioteca aceasta pare a fi menită mai mult pentru „*intelectualii*“ satelor, cari au nevoie de cunoștințele din ea, pentru îndrumarea țăranilor pe cari prin firea lucrurilor trebuie să-i conducă.

Un neajuns al acestei colecțiuni este că nu a editat nici o carte *distractivă*, și țăranul are nevoie și de asemenea cărți.

O carte în care se cuprind numai cunoștinți practice, se citește numai când trebuie să faci uz de ele. Când va veni vremea să semene sfecla, țăranul va răsfoi cărticica și va aplica sfaturile din ea, dacă le va fi uitat de când le-a aplicat anul trecut. În zilele de sărbători, însă, ori în nopțile lungi de iarnă, cetitorul nu găsește, în această Bibliotecă, nici o carte care să-l distreze, precum nu găsește nici sfaturi de care simte nevoie mai în fiecare zi.

Lipsa aceasta o completează publicațiunile *Casei Școalelor*.

Nu se puteau închipui cărți mai potrivite pentru nevoile sufletului ale țăranimei, ca acele tipărite de Casa Școalelor. „*Istoria prea frumosului Arghir și prea frumoasei Elena*“, „*Esopia*“, „*Alexandria*“, „*Ghenoveva*“, sunt cărțile care au fermecat generațiile trecute și cari în încordată atenția cetitorilor. Ediția aceasta, revăzută de un meșter ca d. Mihail Sadoveanu, care a dat și ideea de a se tipări cărțile noastre bătrânești, cuprinde cea mai curată limbă românească, pe care o poate pricepe și o gustă țăranul nostru.

În afară de aceste cărți distractive, Casa Școalelor a mai tipărit, în aceeași colecție, *Răvașele unui doctor*, trei volume scrise de d. Dr. Iliescu, cuprinzând articolele apărute mai întâi în *Răvașul Poporului*. Sfaturile acestui doctor, care cunoaște așa de bine poporul și nevoile lui, scrise într'o limbă așa de românească și accesibilă tuturor minților, alcătuiesc una din cele mai bune cărți, cu menire de a aduce folosul cel mai mare populațiunii noastre țărănești.

Folositoare este de asemenea, după cum și-au dat părerea și alții, *Cartea despre datorii și drepturi*, cu articole extrase tot din *Răvașul Poporului*, și în care se găsesc tratate, în graiul țăranimei, chestiuni de drept pe care trebuie să le cunoască și cel mai modest cetățean, și care mai totdeauna se țin ca un fel de taine pentru lumea satelor, pentru care această carte îndrăzneată poate fi socotită ca o revelațiune.

Am zis că această carte este *îndrăzneată*, căci cum poți să nu consideri astfel o lucrare în care se lămurăște pe înțelesul tuturor, *Constituția*, această carte socotită până mai deunăzi ca subversivă, primejdioasă, revoluționară, anarhistă, etc; care umplea de groază pe stăpânitori, se confisca din ordinul lor, și se tratau ca instigatori pe acei în casa cărora se găsea câte un exemplar din Constituție, acest corp al delictului, piesă convingătoare de culpabilitate.

Și acum Casa Școalelor editează și răspândește o asemenea carte!

Cum s'au schimbat vremurile!

Dorința de a pune la îndemâna păturilor de jos cât mai multe cunoștinți, prin cărți bine alcătuite, a îndemnat pe mai mulți scriitori să-și închine activitatea întru ajungerea acestui scop.

În primul rând trebuie pus d-l *Emanoil Elefterescu*, a căruia *Cartea Neamului* merită o deosebită atențiune.

Prin cuprins, prin stil și prin prețul de doi lei, cartea aceasta se adresează păturei mai cu dare de mână de prin sate, în special învățătorilor și preoților, cari o pot citi cu mult folos.

Cartea neamului este un fel de almanah, din care au ieșit până acuma două volume, pe anul 1911 și 1912, cu un cuprins românesc, lucrute după un plan bine chibzuit.

Pentru fiecare lună din an se consacră un număr

de pagini, în care pe lângă partea pur calendaristică, se găsesc și alte lucruri importante referitoare nu mai la noi. *Calendarul istoric* arată, zi cu zi, faptele principale din istoria neamului românesc; în *tradițiunile, datinele și credințele poporului român* se descriu toate obiceiurile care se păstrează și se practică în cursul fiecărei luni în diferitele părți locuite de români, pe cari este bine să le cunoască mai cu seamă acei cari vin în contact imediat cu țărani, pentru a încerca, prin influența ce o pot exercita asupra lor, ca să le păstreze înainte, nelăsându-se ademeniți de invazia obiceiurilor străine, care au pus stăpânire pe lumea orașelor noastre.

Bucățile din *Partea literară* nu sunt toate în perfectă armonie cu partea întâia a cărții. Articolele cu cuprins teologic vor fi având rostul lor pentru lumea preotească, deși li s'a dat o întindere prea mare, dar parcă nu sunt la locul lor într-o carte în care, pentru a combate obiceiul sărutatului, se găsește o frază ca această; „Pentru ce ași mai spune eu cât de dulce și cât de bun este sărutatul...” De asemenea citațiile franțuzești și latinești ar putea lipsi dintr-o carte menită să fie citită tocmai de acei cari nu cunosc aceste limbi.—Am insistat asupra acestor mici lipsuri, tocmai pentru că suntem de părere că lucrarea D-lui Elefterescu umple un gol în literatura noastră, și nădăjduim că va ține în seamă aceste observații prietenești la alcătuirea volumei următoare.

După cum se vede, se lucrează și la noi, cu spor, pentru luminarea poporului, cu toată indiferența păturii suprapuse, care nu are timp să se gândească la asemenea lucrări de puțină însemnătate.

Artur Gorovei

SCRISORI DIN RUSIA

«FRATELE SERGHEI»

—Un adept al lui Tolstoi—

Pentru Europeanul așezat și cuminte, propaganda lui Tolstoi despre o religie a renunțării la bunurile vieții și o întoarcere spre o viață simplă, spre o viață adevărat creștinească, a fost un „passe-temps” al unui escentric; pentru Ruși, lucru nu e la fel și sunt foarte mulți imitatori ai scriitorului.

Tolstoi, în multe din scrierile sale adresate solicitorilor săi cari doriau să știe cum trebuie să trăiască, le răspunde: „Trebuie să ascuți numai de Dumnezeu și de conștiința ta. Incepe numai să trăiești astfel și vei vede că ori unde vei putea trăi după sufletul și voința lui Dumnezeu!

„Incepe numai!”... Tocmai aci e și greu pentru oameni de a începe să trăiască. Chiar lui Tolstoi i-a fost greu să înceapă a trăi după voința lui D-zeu. Marele scriitor a purtat mereu povara vieții pe care a dus-o în risipă și bogăție, contrar credințelor și idealului său. Și a murit fără să fi putut lăpăda povara aceasta.

Intre figurile mai interesante și cari sunt într-o legătură mai aproape cu însăși Tolstoi, e numitul „Fratele Serghei”.

„Fratele Serghei” este un vagabond „religios” care și-a pus în gând să realizeze în viață concepțiile idealiste ale lui Tolstoi.

„Fratele Serghei” e un om rar. Fără vr'o largă concepție de viață, fără vr'o inteligență deosebită, el e din acei fanatici cari pot merge surzând la spân-

zurătoare pentru slava lui Dumnezeu, a Acelui D-zeu după priceperea lor naivă dar sinceră. Idealul vieții arătat de Tolstoi și cuprinzându-se în priceperea adevărată a Evangheliei, „fratele Serghei” l'a pus în practică cu atâta adâncime, în cât ne poate uimi, pe noi oamenii de rând, în sufletul cărora vocea divină, a conștiinței, mai curând tace decât vorbește.

În această privință „fratele Serghei” este mai presus chiar decât dascălul său...

Zilele acestea în presa rusească s'au publicat câteva documente referitoare la viața acestui Serghei, cari mai mult decât orice povestire a vieții lui, pun în lumină figura acestui apostol și practicant al vieții după voința lui D-zeu.

Traduc mai întâi o scrisoare a „fratelui Serghei” adresată unui cunoscut al său.

„Dragă frate, îmi scrii: „Christos a înviat!” Dar Christos e pentru mine acea eternă forță sufletească care formează *eul* nostru. Acest *eu* nu s'a născut niciodată și nu va muri niciodată.

Sărbătorile pentru mine nu sunt cuprinse în ceva extern, ci numai în conștiința sufletească internă că există un început Dumnezeesc...

Nu cugăt să mă duc unde-va căci m'am convins mai mult ca ori când că tot ce există, există în noi înșine. De aceea o singură dorință am: dorința de a mă descoperi pe mine însumi, de a mă cunoaște mai mult pe mine însumi.

Rămâi cu bine, dragul meu tovarăș. Mă iubesc în d-ta pe mine, sau altfel vorbind, iubesc în d-ta pe acel D-zeu, care trăiește în noi. Să'l prea mărim și să'l punem cât mai mult în evidență, iată ce trebuie să ne fie mai drag și mai luminos în viață. Al d-tale frate”.

În peregrinațiile sale prin Rusia, „fratele Serghei” îndură multe neplăceri. „Vina” lui e că n'are pașaport și nu vrea să-și spuie numele și familia. De mult a lepădat pașaportul său ca pe un lucru înjositor pentru sufletul său și absolut netrebuincios pentru un om liber sufletește. Bine înțeles poliția și jandarmeria are o altă opinie despre aceste lucruri decât el: de aci aresturi, închisori, trimetere la „locul său” pe calea polițienească... Dar nimic nu poate determina pe „fratele Serghei” să-și schimbe opiniile. Toți oamenii, neexceptând pe cei în „mantale cenușii”¹⁾—pentru el sunt frați chiar dacă aceștia l'ar bate și injură.

Cu o răbdare într'adevăr creștinească el îndură toate umilințele și ofensele.

E foarte interesant procesul verbal al judecătorului de instrucție din județul Clinsk dresat „fratelui Serghei”. Iată ce a depus acesta:

„Sunt arestat sub acuzarea de vagabondaj, dar eu mă socot nevinovat după legea lui Dumnezeu, de oarece noi toți am fost trimeși pe acest pământ de El și casa noastră e universul întreg. Numele meu eu nu-l voi spune, de oarece mă socotesc o parte din întregul și unicul *eu* sufletec. După corp noi ne deosebim unul de altul și avem deosebite nume și familii, dar după suflet noi suntem deopotrivă. Precum corpul nostru ne deosebește unul de altul, așa și numele, aparținând corpului nostru, care ne înstrăinează între noi, nu ne permite să trăim adevărata viață sufletească. Noi toți descindem dintr'unul Dumnezeu și toți avem un singur Tată—acel început nevăzut sufletec care dă viață la tot ce există. Eu pricep înțelesul vieții mele în faptul de a manifesta cât mi-e cu putință Duhul Dumnezeirei—iubirea .

1) Polițistii în Rusia poartă mantale cenușii.

Recunoscând mai presus de toate legile lui Dumnezeu, cari sunt în contrazicere cu legile omenei de și nu făptuiesc nimic, eu sunt urmărit de oamenii cari trăiesc după legile omenești. Principiul unic sufletesc eu 'l văd în mine și în toți oamenii încă de mult și din ziua în care am înțeles aceasta am căutat să-l pui în practică, de atunci însă au și început prigonirile mele. Cinci-șapte ani în urmă am fost închis în închisoare din Piatigarsk—nu eu, ci trupul meu, căci omul adevărat e liber și în închisoare, iar acela care e rob pasiunilor sale, e vecinic în închisoare chiar fiind în libertate. Am fost apoi închis în pușcăriia din Maikopsk. În închisoarea din Piatigorsk am fost interogat de un ataman, iar în cea din Maikopsk de judecătorul de instrucție, dar ei au fost de părerea mea și m'au pus în libertate. Am fost arestat de asemenea la Soci, iar la Ghelendjik din nou trupul meu a fost arestat de un om în haine cenușii și cu nasturi strălucitori—se vede un comisar. Apoi am mai fost arestat în apropiere de locurile unde trăește Lev Nicolaevici Tolstoi la Telatinkah în casele lui Certkov. Am mai fost arestat și în alte locuri. Înainte, când dam însemnătate trupului meu, mă numeam Serghei Popov. Mai mult n'am ce spune"

Urmează iscălitura: „Fratele tuturor celor ce există în Univers“.

În timpul când el fu arestat în județul Klinsk, judecătorul de instrucție primii din partea medicului de casă al lui Tolstoi, sârb de origine, Dușan Petrovici Makovitzki, următoarea scrisoare:

„Onorate domn. Astăzi am fost interogat de către judecătorul de instrucție din Krapivna, relativ la cererea d-v., cu No. 3780, și privitor la personalitatea lui Serghei Popov.

Îmi permit a vă ruga să vedeți în Serghei Popov un om și nu un „vagabond căzut sub penalitatea vr'unui paragraf oarecare“.

Serghei Popov e un om foarte religios și moral, e prietenul lui Tolstoi. Lev Nicolaevici l'a iubit foarte mult pentru actul său de a fi renunțat la viață, pentru dragostea și supunerea la toate nevoile și suferințele.

Serghei Popov, după cum de sigur ați observat din discuțiile avute cu el, a renunțat să poarte numele de familie și să aibă pașaport și orice document informativ și aceasta numai din convingere religioasă.

Astfel de oameni eu am întâlnit mulțime, trei am întâlnit în gubernia Costromei, câțiva în Austria; în gubernia Tomsk sunt cu sutele, L. N. Tolstoi a descris un astfel de sectant în *Invierea sa*.

Vă rog puneți la dosar afacerea Serghei Popov și lăsați-l liber, nu'l trimeteți la Krapivna, pe frig, căci mulți arestați se îmbolnăvesc, și apoi dați o muncă deșartă colegilor d-v., și faceți o cheltuială zădărnice din banii statului.

Ertați-mă dacă scrisoarea mea vi se pare necuviincioasă. Cu sentimente de dragoste, D. P. Makovitzki“.

Afacerea „fratelui Serghei“ a fost pusă la dosar și el eliberat.

E foarte interesantă și depoziția mamei lui Serghei, făcută în fața comisarului de poliție din Petersburg, unde ea trăește.

„În fotografia pe care mi-ați arătat-o eu recunosc pe fiul meu Serghei Mihailov Popov. El e în momentul de față de 24 de ani. Mai înainte el a trăit cu mine în Petersburg și a urmat liceul de aci, părăsindu-l în 1906 din propria lui voință. A învățat bine în școală, conduita sa de asemenea a fost bună. Dar acasă mi-a făcut mult rău cu teoriile lui Tolstoi

pe care le pune în practică, dar mai ales principiul neîmpotrivirii în fața răului, pe care îl execută cu cea mai mare strictețe. Nu mănca carne și nici ouă, căci zicea că nu e bine să nimicești o ființă pentru a te nutri. Fiul meu era gata să dea până și ultimul lucru după sine, numai dacă ar fi văzut că cineva are nevoie de el; așa și-a dat odată cizmele iar el a mers în opinci, explicând fapta lui așa: el e tânăr și poate umbla fără cizme, pe când acela căruia i le dăduse era bătrân și avea nevoie de o încălțăminte caldă.

După părăsirea gimnaziului în 1906, el a plecat pe malul mării negre la Ghelendjik în colonia Tolstoienilor. Mi-a scris rar, în 1907 a venit la Petersburg și din istorisirile lui am constatat că era foarte exaltat. Mi-a vorbit că a muncit atât cât să aibă ce mănca, că n'a luat niciodată bani pentru munca sa și că datorită fiecăruia e de a munci și de a ajuta pe cel sărac cu munca lui. El da tot ce avea pe el. A dat odată o cămașă unui tovarăș de drum, pe când el n'avea decât două, explicând purtarea lui astfel: acela căruia el îi da cămașa n'avea nici una; pe când el putea noaptea să-și spele singur cămașa pe care o avea și a doua zi s'o poarte. Toate actele sale el le întărea cu citații din Evanghelie.

L'am sfătuit să se intereseze de familie, de viața lui proprie. El mi-a răspuns că dacă îi găsec de lucru în vr'o grădinărie rămâne acasă, iar de nu pleacă din nou. Iarna trecută a fost din nou la Ghelendjik—am aflat asta—căci mi-a scris, dar în primăvară a plecat vagabond prin lume. Când l-am văzut ultima oară mi-a spus că viața hoinară îi place mai mult ca orice, că se simte fericit umblând așa fără nici un țel, desculț și cu traista în spinare.

Inclinații pentru o astfel de viață a avut încă pe când trăia cu mine. De multe ori fugea de acasă, întră undeva și lucră; bani pentru lucru nu luă“.

Ce este mai interesant în această scrisoare a mamei „fratelui Serghei“ e contrastul dintre cuvintele evanghelice și viața convențională pe care o trăim noi. Viața mai conformă cu principiile lui Christos și deci contrară vieții noastre, ne uimește, ni se pare ceva original, absurd, deși noi ne numim creștini și mulți din noi s'ar simți ofențați dacă li s'ar spune că viața lor numai creștinească nu este.

Cât de departe suntem noi de acel ideal pe care l'a găsit Tolstoi în Evanghelia lui Christos și cât de departe suntem de viața conformă acestui ideal a „Fratelui Serghei“!

Am adus aceste fapte la cunoștința cetitorilor revistei, spre a le arăta că Tolstoi n'a fost un propovăduitor pustiu, căci a găsit oameni cari să-l priccapă, să-l asculte și să-l urmeze într'atăta, încât au ajuns a-l întrece. „Fratele Serghei“ a realizat în viață ceea ce Tolstoi două decenii a visat mereu să realizeze, dar a fost prea slab ca să puie în practică, „să înceapă“, cum zicea el însuși, a trăi întru Dumnezeu.

Minsk

Dr. I. Duscian

BIBLIOGRAFII:

Ioan Al. Brătescu-Voinești. *Pe marginea cărților*. Buc. 1911.

Spiridon Popescu, *Contribuțiune la munca pentru ridicarea poporului, Scrisori către învățători, preoți și către cei ce vor să-și cunoască neamu!*. Edit. II. Librăria Națională, Buc. Prețul 2 lei.

LITERATURA

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

Chimène

de Iuliu B. P. Hașdeu.

*Lagremas e plans e plors
So son, a l'arma, frutz e flors...
(Folquet de Marseille).*

*Cernită, 'n amurg, la fereastră,
Al lacrămii val și-l îneacă,
Și capul pe piept și-l apleacă
Gândind...—și visarea-o poartă,
Spre clipa când fii ca să-și vadă:
Norocul și trista ei soartă...*

*In unde de aur lucește,
Și sfinte miresme revarsă,
Buclatul ei păr ce se varsă
Sub vălul cel iung d'orfelină...
Și 'n valuri de raze-o 'nveștmântă
Cu mantia mândră de heruvină!...*

*Cernitul veștmânt nu clintit-a
Nici doru-i și nici frumusețea...
Ea 'și cântă în vis tinerețea
Țesută 'n șiraguri de nouri,
Și totuși sfișoasă și blândă
Cântarea-i trimite ecouri...*

*Rodrig, mult iubitul în visuri,
In poarta gândirii ei bate
Și 'n suflet suspin îi abate...
Din șoapte venite din lume,
Se 'ncheagă în mândră icoană
Frumosul și dulcele nume...*

*Și noaptea în visuri, și ziua,
Pe buza-i, un vis rătăcește:
Frumosul lui nume!... Și crește
In pieptu-i văpaia și-avântul!...
Și totuși i-e teamă sârmanei,
Să tremure 'n șoapte cuvântul!...*

*In trista cântare-a Chimènei,
Frumosul lui nume, nu vine!..
Și cântă fecioara 'n suspine!..
Frumosul și dulcele nume,
E cântec ce nu se 'nfiripă
Ci vecinic plutește în lume...*

*In umbra cea tristă de ziduri,
Se stinge ca visul fecioara:
Adoarme zâmbind primăvara!
Credința, iubirea ne 'nfrântă,
Cernitu-i-au viața... și totuși,
Cântarea-i spre cer se avântă!..*

*Răsună ecouri în turnul
Străvechiu și cernit ca mormântul:
E glasul de inger, e cântul
Chimènei, ce-și plânge ursita!
Și ziua și noaptea se 'ngână
Prin lacrimi și cânt,—părăsita!.*

*In haine cernite, fecioara,
Al lacrămii val și-l îneacă
Și capul pe piept și-l apleacă
Gândind... și visarea o poartă,
Spre clipa când fii ca să-și vadă
Norocul și trista ei soartă...*

Const. Stoika

INFLUENȚA SUNETELOR
ASUPRA SENTIMENTELOR

În penultimul număr din *Noua Revistă Română* am citit cu un viu interes darea de seamă asupra lucrării d-lui Ștefănescu-Goangă „*Influența culorilor asupra sentimentului*“ și-mi reamintesc analogia ce există între aceasta și lumea sonoră: Imi reamintesc de frumoasele lucrări ce s'au făcut în această direcțiune, lucrări cari-mi inspirase de-alminteri și mie „*Melotherapy*“ (în „*Journal de Médecine interne* No. 5 et 6 1905).

Dar, ca și în lumea culorilor, trebuie să considerăm aici sunetul izolat, ca senzație auditivă, și apoi influența sunetelor combinate, simultan (a acordurilor) sau succesive, influențe ce-și găsesc cea mai înaltă expresie, în muzică.

S'a constatat că sunetul izolat exercită asupra organismului atât o acțiune fizică, cât și psihică profundă, reacțiuni al căror proces intim nu ne este suficient cunoscut. Plăcerea este probabil datorită percepțiunii inconștiente a regularității vibrațiilor sonore, independent de orice judecată estetică. Și sub acest raport vedem analogia între sunete și culori, căci și aceste produc stări afective absolut independente de sentimentul estetic pe care-l evocă depildă forma, ideia, etc. Se știe de altfel că culoarea albă inspiră veselie, culoarea verde liniște sufletească, culoarea roșie energie, forță etc. De alminteri pe aceste noțiuni s'a bazat *Therapeutica nervoasă și mentală* când a creat acea ramură a medicinei cari a luat un avânt atât de puternic în ultimul timp: foto-terapia.

Acțiunea fizică, a sunetului se traduce prin forța sa dinamogenă, fapt ce rezultă din diferite experiențe de laborator.

D-l de Tarschanov, servindu-se de Ergographul lui Mosso a observat fenomenul următor: dacă excităm un muschiu printr'unul din agenții obicinuiți, el se contractă pentru a intra apoi în repaoz după vreo câte-va momente. Dacă însă înainte de a intra în repaoz apropiem de dânsul un dyapazon în vibrațiune, contractiunea va dura mai mult timp. Această observație e fundamentală și arată în mod clar puterea excitabilității sunetului.

Influența psiho-fizică a sunetelor se vedește mai ales în infinitele lor combinațiuni, cari constituie muzica. Unul din elementele mai importante în determinarea emoțiilor va fi ritmul. Toate procesele biologice ale organismului se supun lui; el ne influențează în mod sugestiv. Dacă ne găsim sub influența unei bucăți muzicale cu un ritm lent, cu acorduri largi întretăiate de pauze, ca cântecul orgei de pildă, atunci simțim că și respirația se va rări, circulația sângelui va deveni mai lentă ca și secrețiunile și ca și toate procesele biologice ale organismului nostru.

Acestor inhibițiuni corespund stări afective de deprimare, de o ușoară sufocație, etc., senzațiuni care se vor traduce în lumea psihică printr'un sentiment de „vague“ sau mistic, și care de cele mai multe ori, printr'o forță atavică, ne va face să ne gândim la Dumnezeu. Serviciul religios a știut să utilizeze tocmai aceste efecte, punându-le în serviciul muzicii lui.

Din contră, ritmul repede va naște emoțiuni contrarii, el va biciui organismul stimulând procesele

fiziologice și tocmai această influență stenică se va traduce prin senzați de plăcere pur fizice.

E posibil, fie-ne permis această ipoteză, ca aceste influențe să se degajeze dela aparatul vestibular al urechii, care se știe că este un izvor de tonifiere al întregului organism.

Însă stări afective mai înalte se degajă dintr'un alt element al muzicii: *melodia*. Această poate să degaje emoțiuni afective în două chipuri: într'un chip activ, excitând puțin creierul și evocând amintiri, dulci afecțiuni sau clipe de fericire etc.; sau în chip pasiv și în cazul acesta emoția este produsă cu o absență totală de idei și imagini.

Aceasta ar fi „liberațiunea“ lui Scopenhauer, acea fericită inerție a creierului, acea suspensiune momentană a oricărei activități mintale, acea odihnă care ne dă o senzație de calm și plăcere reconfortantă. Nimeni poate mai bine ca poetul Maurice Rollinat n'a tradus această stare afectivă a melodiei: c'est cette émotion qui distrait, qui n'évoquant rien d'humain, ni de terrestre, unique essence d'inconnu formé de son seul mystère, arrache l'homme de lui-même, de sa pensée, de ses visions, de son entourage, de son atmosphère et lui donne le berceau de l'extase insoupçonnée, le frisson du rêve insoupçonné, où alors, emportée partout et nulle part, son âme se fond et se dissout jusqu'à n'être plus qu'une sensation qui flotte perdue en sa jouissance impersonnelle et divinisée“.

Însfârșit, un element care intră în geneza emoțiilor muzicale este și *armonia* muzicală care ne dă înălțimi de un ordin mult mai înalt.

Vedem deci, cu o privire generală, că emoția care se degajă prin influențele sunetelor, va fi cu atât mai spirituală, cu cât ne înălțăm dela simplul sunet la legile armoniei. Cele mai puternice stări afective sunt un produs al melodiei, căci de fapt melodia nu este decât oglindirea imediată a unei stări afective.

Doctor Birman-Bera

NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE

Eclipsa de soare. — Miercuri a avut loc o eclipsă de soare. După una de lună, cea de acum două săptămâni, Universul ni-a mai hărăzit un spectacol grandios, mult mai grandios cel mai grandios din câte cunoaștem.

În genere sunt 46 de eclipse pe an, adică de 46 de ori pe an luna se interpune între noi și soare, dar fie că conul de umbră nu atinge pământul, fie că ajunge în oceane sau pe locuri deșarte, noi nu ne putem bucura decât de foarte puține din ele. Așa de pildă Londra n'a văzut eclipsă de soare de 200 ani, în schimb, Spania vede mai adeseori, și în ultimul timp chiar foarte multe. Putem deci zice că eclipsa de soare este un spectacol care ar merita un voiaj în jurul Parisului, unde eclipsa de azi a fost totală, căci față de acest fenomen, aurorile boreale, răsăritul primului soare după șase luni de noapte în regiunile polare, un halo, un holid, o execuție capitală, o cursă de tauri, o reprezentație de cinematograf, o manifestație naționalistă, etc., nu valorează atâta.

Cine n'a văzut acel nor întunecat coborându-se pe pământ cu repeziciunea fulgerului și învăluind întinsul; cine n'a văzut cerul coborându-se asupra pământului ca o boltă care se surpă și se străvește; cine n'a văzut stelele aprinzându-se deodată pe cer; cine n'a simțit în acel moment cum este târât de pământ

în mersul lui vertiginos în spațiu, și n'a avut *senzația vidului* și a *amețelii*, — numai acela nu-și poate da seama de măreția unui asemenea spectacol, de groaza pe care o inspiră oamenilor primitivi, și pe care o inspiră și astăzi sălbatecilor și animalelor.

Obținerea luminei astrului dătător de viață, explică chiar prin faptul acesta singur, starea viețuitoarelor în acele momente, căci întunecarea acestui izvor al tuturor celor cu semne de viață de pe pământ ne însuflă groaza unei eventuale dispariții a lui.

Căci *Phoebus* sau Apolon n'a fost numai un zeu a-tot puternic, căci soarele n'a fost numai Dumnezeu adorat de Fenicienii negustori și de sălbaticii de azi, n'a servit numai zodiacilor de instrument și străbunilor țiganilor de făcător de temple, nu este numai fericirea șopârlelor și a lazzaronilor napolitani, soarele nu este numai fericirea sau nenorocirea agricultorului român, bucuria eschimosului și nenorocirea beduinului, soarele este azi în știință un panaceu universal. Azi toate fenomenele de pe pământ sunt explicate prin soare și soarele este bun și rău, după necesitate. Așa razele lui *ultra-violete* au proprietatea de a distruge vietățile, prin urmare el este un *excelent igienic* dar în același timp pătrunderea lor seara și dimineața în atmosferă ne produce sufocații.

În America, lemnul, cărbunele și petrolul a fost alocurea înlocuit cu soarele; el înfierbântă apa, dă aburi și pune mașinile în mișcare.

Soarele sau mai bine *petele solare*, sunt vina *aurorilor boreale și australe*, după observațiunile lui *Sabine* și după experiențele recente, prin cari, un glob magnetic, care ar reprezenta pământul, pus într'un efluviu de *particule catodice* (ăcele cari se văd în tuburile Crooks la producerea razelor X) cari ar reprezenta emanațiuni solare (*particulele catodice* sunt o desăgregare a *atomului* și se presupune că la temperatura de 10—12.000 grade soarele ar produce o cantitate mare pe care ar arunca-o în Univers), dă exact fenomenul cunoscut. (*Aurorile boreale și australe* sunt lumini destul de intense de forme diferite ca: cercuri, draperii, cari apar pe cer, durează de multe ori zile întregi, și se produc mai ales în apropierea polilor).

Tot aceste *pete solare* sunt cauza abundenței sau lipsei de *ploi*, de *furtuni*, de *cicloane*, după cum ar dovedi statisticele.

Petele acestea fiind concomitente cu emanații de *particule catodice*, adică cu *particule electrice negative* în mișcare, ele sunt și cauza unor creșteri a forțelor magnetice solare cari zăpăcesc busolele și întrerup comunicațiile telegrafice pe pământ.

Temperatura pe pământ variază tot cu ele.

Presiunea barometrică asemeni; până și activitatea vulcanilor și *cutremurile*, sunt în strânsă legătură cu ele, după observațiunile abatelui *Moreux*.

Lăsând la o parte creșterea plantelor, datorită tot soarelui, formațiunea ploilor, aburii de metale prețioase din el și celelalte fenomene prea cunoscute; lăsând la o parte, până și concordanța căderii guvernelor românești cu equinoxul de primăvară, vedem că și *electricitatea atmosferică* în astronomie cel mai greu fenomen de explicat, se datorește tot emanațiunilor menționate, *formațiunea coadei cometelor*, tot pe seama *presiunii luminei solare* este pusă. (Într'adevăr după calculele și experiențele din urmă, lumina, care este o mișcare vibratorie a eterului — fluid inponderabil universal — produce o presiune asupra corpurilor pe cari cade și în cazul acesta materia foarte subtilă din care este formată coada, este mai mult împinsă decât capul cometei, adică diferența între

atracțiunea universală și ea este mai în favorul acesteia).

Tot în același chip, în *biologie*, s'a născut teoria panspermismului lui Svante Arrhenius, adică a putinței corpurilor organizate, foarte mici, să fie mișcate prin univers de puterea de presiune a luminei mai mare ca atracțiune.

Iar dela această eclipsă se mai așteaptă explicarea unui fenomen foarte curios: legătura ce există între soare și undele hertziane ale telegrafiei fără fir—fenomen care constă în puterea de recepțiune a aparatelor la distanțe mai mari în timpul nopții decât în timpul zilei, și pe direcția Nord-Sud, mai mult ca pe cea de Est-Vest pentru vibrațiuni foarte rapide; pentru vibrațiuni lente petrecându-se contrariul. Obturarea luminei soarelui pentru câteva secunde, va da prilejul să se vadă dacă într'adevăr lumina este o cauză sau nu. Și dacă nu, atunci va trebui să se admită că soarele emite și undulațiuni hertziane cari fac pozne aparatelor lui Marconi, și lucrul n'ar fi de mirare, din momentul ce există în el particule electrice, deci electricitate de ambe nume, deci descărcări, deci vibrațiuni eterice, deci unde hertziane, și atunci ce-i va mai rămâne soarelui, pe lângă căldură și toate acestea, să mai emită?...

Emanuel Grigoraș

DISCUȚII

MECANICA SOCIALĂ

PRECIZAREA CĂTORVA OBIECTIUNI¹⁾

Răspunsul ce d. Haret îmi face cinstea să-mi dea în numărul din Ianuarie al *Vieții Românești*, relativ la îndoelile exprimate de mine asupra unor chestiuni din „Mecanica Socială“, mă îndreptățește să revin mai pe larg asupra lor. În adevăr, indicațiunile prea sumare ce dădusem atunci, puteau lesne pricinui înțelegeri greșite, și de aceea—acum când sunt la modă legile interpretative—viu și eu cu un articol... interpretativ. Cer iertare d-lui Haret că puțină mea experiență în polemicele științifice m'a făcut să neglijez a preciza îndeajuns, chiar de la început, punctul meu de vedere, și a lungit astfel o discuție, care putea fi tranșată fără să se piardă un timp atât de prețios. Totuși cred că paguba nu va fi mare, de vreme ce o metodă științifică nouă, cu cât este mai bine verificată și mai riguros precizată, cu atât inspiră mai multă încredere celor ce au s'o întrebuințeze în căutarea adevărului;—după cum un instrument de precizie trebuie cercetat punct cu punct înainte de a ne folosi de dânsul fără nici o îndoială.

Chestiunea dacă numele de Mecanică Socială este îndreptățit sau nu, o las la o parte, nu numai pentru că ea este „o simplă discuție de cuvinte“, dar mai ales pentru că prerogativa de a pune numele aparține celui ce are paternitatea ideii. Observ totuși că eu n'am vorbit de *titlul cărții*, ci de *numele metodei*, ceea ce nu e tot una, căci dacă cel dintâiu poate fi cu totul arbitrar, pentru cel de-al doilea se urmează de obicei anumite norme pentru toate științele.

Trec așa dar de-a dreptul la chestiunea continuității fenomenelor sociale. Recunosc că fraza din articolul meu a fost cam obscură, ceea ce l-a făcut pe

d. Haret să-mi atribuie o idee pe care n'am avut-o. N'am susținut nici o clipă că „pentru a dovedi analogia între legile mecanice și cele sociale, autorul are nevoie să dovedească continuitatea fenomenelor sociale.“, cum citează d. Haret, ci că această continuitate e necesară „pentru a stabili și studia ecuațiile fenomenelor sociale“, ceea ce n'are aface direct nici cu crearea coordonatelor, nici cu cele trei axiome ale Dinamicii Sociale. După câte știu, în Analiză, ca și în aplicarea ei la Fizica matematică, nu se decide *a priori* că un fenomen e continuu, ci se stabilește mai întâiu ecuația, și numai din studiul acestei ecuații se hotărăște dacă ea e continuă sau nu, deci și dacă fenomenul e continuu sau nu. Nici în exemplul cu legea propagării luminei, dat de d. Haret¹⁾, nu se întâmplă altfel. Analiza ne dă o serie de teoreme pentru a cunoaște continuitatea funcțiilor după forma lor, un chip de a proceda de o rigurozitate adevărat Matematică.

Însă de vreme ce ecuațiile Mecanicii reprezintă fenomene continue, d. Haret are nevoie să dovedească și continuitatea fenomenelor sociale; altfel eră evident că analogia dintre ele nu ar fi existat și ecuațiile stabilite pentru unele nu s'ar fi aplicat și celorlalte.²⁾ Dar această continuitate nu decurge nici din crearea coordonatelor sociale, nici din stabilirea celor trei axiome, și de aceea a fost nevoie d. Haret s'o deducă neanărat din observație, ceea ce incontestabil e mai puțin riguros, căci niciodată nu putem fi siguri că nu există și fenomene sociale discontinue, cari să ne fi scăpat din vedere.

De aci nu rezultă de loc ignoranța mea despre natura axiomelor pe cari se bazează matematica în general; dacă nu altceva, dar cel puțin minunata carte a lui Poincaré, *la Science et l'Hypothèse*, mi-ar fi arătat că ele provin numai din simple observații. Nu uit însă că aceste observații au fost repetate și generalizate în cursul a mii de generațiuni, și niciodată nimic nu le-a contrazis, fapt care ne îndreptățește să le considerăm azi ca *evidente*, iar propoziția contrară să ne pară cu totul absurdă. Nu e același lucru cu chestia continuității fenomenelor sociale, care se arată atât de puțin evidentă încât are nevoie să fie explicată pe cinci mari pagini¹⁾!

Prin observația mea am căutat să stabilesc numai modul de procedare al d-lui Haret, care derogă dela metoda corespunzătoare din Matematică dar nici de cum n'am discutat de existența sau neexistența continuității a cărei cercetare es'e după părerea mea, foarte grea chiar pentru fiecare fenomen în parte. Poate că mai nimerit ar fi s'o admitem ca un simplu postulat și atunci, firește, orice discuție asupra ei ar deveni fără folos; prin aceasta s'ar înlătura și ideea că continuitatea e „o lege foarte generală“. Mai mult chiar, atunci n'am mai avea nevoie „să separăm cauzele fenomenului unele de altele“ (pag. 74), ceea ce presupune cunoașterea precisă și sigură a acestor cauze, cunoaștere ușoară în Mecanica Cerească, unde numărul lor e redus și limitat, dar care devine mai grea în Fizică foarte grea în Chimie, și aproape imposibilă în Sociologie, care își pronune ca una din problemele de căpetenie tocmai determinarea cauzelor atât de variate și de multiple ce produc un fenomen dat. Așa în analiza ce d. Haret face sclaviei în cartea d-sale (pag. 34), se referă mai mult la condițiunile gene-

1) Mécanique Sociale, page 11.

2) Op. cit. pag. 118. „Comme les équations du mouvement social sont de même forme que celles de la Dynamique Rationnelle, nous pouvons conclure, etc.“

3) loc. cit. pag. 32 și urm.

rale cari au permis producerea fenomenului, iar nu la cauzele directe și imediate ce l-au pricinuit—după cum aerul a fost condiția necesară pentru dezvoltarea vieții pe pământ, dar nu el a dat naștere vietuitoarelor! Nu mă pot opri de a reproduce aci următorul pasaj al lui Comte, „un mare matematician care a fost în același timp un mare filozof“, pentru a preciza și mai bine obiecțiunea mea:

„Îndată ce trecem la problemele chimice, orice aplicațiune a matematicii devine incompatibilă cu complicația subiectului. Ce va fi atunci pentru chestiunile biologice? Dar mai ales pentru cele sociologice? adaug eu.

„Chiar presupunând cunoscute legile matematicale ale diferitelor acțiuni elementare cari determină îndeplinirea fenomenelor vitale, nemai pomenită diversitate și mulțimea de nedescurcat a acestor legi n'ar îngădui să urmărim cu folos combinațiunea lor logică. Se vede aceasta chiar din Astronomie, când e vorba să considerăm în același timp mai mult de 2—3 influențe esențiale. Dar această complicație se opune și la desvăluirea matematică a legilor elementare, căci ele n'ar putea deveni accesibile decât prin analiza efectelor lor numerice. Dar numerele relative la fenomenele corpurilor vii prezintă *variațiuni neconținute și neregulate*, ceea ce oferă geometrilor o piedică tot atât de neînlăturat ca și când aceste trepte ar fi cu totul arbitrare. Noi nu știm în Biologie, să instituim două cazuri cari să nu se deosebească decât într'un singur punct. Ce ar fi dacă, pe lângă conformitatea condițiilor fenomenului, ar trebui să adăugăm și identitatea gradelor cerută de orice apreciere matematică?“⁽¹⁾

Dar las această ordine de idei, care se referă mai mult la aplicațiunile practice ale metodei, pe cari și d. Haret le recunoaște imposibile pentru multă vreme, și trec la obiecțiunile celelalte, relative la partea teoretică și constitutivă a „Mecanicii Sociale“.

Prima îndoială: un individ social poate fi comparat cu un atom? Două sunt caracteristicile principale ale individului: indiviziunea și individualitatea;—el nu poate fi împărțit în elemente mai mici, și are calități proprii cari îl deosebesc de toți semenii lui. Atomii însă sunt toți identici între ei, deci nu pot fi comparați cu individul,—lucru recunoscut și de d. Haret. D-sa propune atunci înlocuirea „cuvântului“ atom prin moleculă, așa încât obiecțiunea mea ar fi înlăturată: moleculele sunt tot atât de diverse ca și indivizii! La început mă gândisem și eu la această soluție, dar mă izbisem de cealaltă deosebire: indivizii sunt indivizibili, sunt *elemente*, pe când moleculele nu sunt decât niște reuniri de atomi „supuse pe de-o parte acțiunilor lor reciproce, pe de alta acțiunilor exterioare“; exact definiția ce dă d. Haret, *mutatis mutandis*, pentru corpul social.⁽²⁾ Căci nu suntem în drept să spunem că mijloacele noastre de investigație nu trec dincolo de moleculă, când azi Fizica ne permite să numărăm și chiar să socotim aproximativ mărimea atomilor.⁽³⁾ Și apoi mo'eu se poate în orice moment desface, atomii ce o compun se despart și se împrăstie, apoi se unesc și o formează din nou, pe când știut este că individul e cu desăvârșire stabil, el nu se face și se desface după împrejurări. Astfel, de pildă, în soluțiunile unei substanțe moleculele sunt descompuse în ioni, în atomi liberi, cari se asociază unii cu alți după afinitatea

lor chimică, formând molecule diferite, unele foarte instabile. În sfârșit dacă am admite modificarea propusă de d. Haret, s'ar mai putea spune că „individul e *elementul* constitutiv al corpului social, căci e indivizibil; el joacă, pentru corpul social, același rol ca atomul (molecula) pentru corpul material“⁽⁴⁾? Și cum s'ar explica mecanicește faptul că un individ poate face parte în *același timp* din mai multe corpuri? Iată niște rude împrăștiate în diferite localități; ele formează fără îndoială, un corp social: familia, dar fiecare face parte totdeodată și din alte corpuri: din comune diferite, din state diferite, etc. Mecanica socială nu prevede acest caz, care totuși e cel normal.

Mai spuneam că nici atomul, nici molecula spre deosebire de individ, nu sunt susceptibili de evoluțiune. D. Haret îmi răspunde că a ținut seama de schimbările sociale succesive ale individului, ceea ce dovedește că și d-sa a recunoscut această deosebire. Dar eu m'am referit mai mult la evoluția biologică, caracteristica exclusivă a fenomenelor de viață, lăsând la o parte, pentru moment, punctul de vedere social. Am spus cu alte cuvinte că, pe când individul *trăește*, atomul e neînsuflețit. Aci e marea deosebire, din punct de vedere biologic, între unul și altul, și nimic nu o poate înlătură. De aceea nu se poate mișcare a corpului social fără mișcarea indivizilor în interiorul său, unii față de alții, și mai mult chiar, nu putem concepe, nici măcar în teorie, un corp social în care indivizii să nu se agite, pe când cazul corpurilor inerte din natură e de ordinar invers.

Toate aceste motive m'au făcut să tăgăduesc legitimitatea oricărei comparațiuni a particulei materiale cu individul, atât cu privire la constituția cât și cu privire la rolul lor.

Și mai departe spuneam că individul nu poate fi considerat ca lipsit de dimensiuni, de un volum social, nu poate deci fi comparat cu un punct material. Acesta e o abstracțiune făcută de învățați pentru a stabili mai ușor legile Mecanicii Raționale, pe cari le aplică apoi la studiul mișcării corpurilor materiale. Cu alte cuvinte, în loc de a aborda de-a dreptul studiul complicat al corpurilor, ei înlătură dificultatea servindu-se de acest „caz-limită“, ținând însă socoteala că el este numai ipotetic, fără existență reală. Nimic nu ne împiedică, firește, să facem și noi același lucru pentru Mecanica Socială, să-i studiem legile servindu-ne de asemenea cazuri fictive, simplificate, și apoi să revenim la cercetarea cazului real, la studiul individului; d. Haret studiază însă pe individul însuși ca un caz ipotetic.—Punctele geometrice având dimensiuni nule sau neglijabile, sunt complet definite numai prin poziția lor în spațiu, fixată de cele trei coordonate; nu mai au nici o altă însușire caracteristică. Un corp solid, dimpotrivă, este caracterizat nu numai prin această poziție, ci și prin mărimea sa, prin lungimea, lățimea și înălțimea sa: el ocupă un volum determinat în spațiu și în orice loc l'am mută, volumul său rămâne același. De asemenea și individul: la un moment dat, el posedă o anumită câtime de putere intelectuală, morală și economică, și ele rămân aceleași, oricari ar fi axele la cari raportăm poziția sa. Și individul e caracterizat deci, cași un corp material, printr'un volum propriu și printr'o poziție în spațiul social, fixată cu ajutorul celor trei coordonate. Oricum ar fi alese aceste trei coordonate—și ele pot fi alese într'o infinitate de moduri—volumul individului rămâne neschimbat la un moment dat. Fie de pildă trei indivizi A, B, C,

1) Aug. Comte. Philosophie positive. vol. II. p. 195.

2) loc. cit. pag. 42.—

3) G. le Bon. Évolution de la Matière. Pag. 219 și urm. în special § 3.

1) Mec. Soc. pag. 42.

A fiind luat ca termen de comparație. Coordonatele lor îmi spun că C e mai bogat decât A cu 9 mii lei, iar B cu 8 mii lei; prin aceasta mi s'a fixat poziția respectivă a celor trei indivizi. Dar știu prin aceasta cât sunt de bogați fiecare? Cunoșc averea vreunui? Firește că nu. Și totuși, mai înainte de a ști câtă deosebire e între situația socială a lui X și a lui Y, mă interesează cât sunt de inteligenți, etc., fiecare, mă interesează deci *volumul*, mărimea, înainte de a mă interesa *distanțele*, situația. D. Haret confundă noțiunea de distanță cu aceea de volum, și astfel ajunge să trateze pe individ ca pe un punct geometric.

Dar mai e caracterizat prin ceva individul, pe lângă poziția sa, spune d. Haret: prin masa sa. Să ne închipuim doi indivizi, X și Y, supuși la o forță de natură estetică. Efectul forței asupra lui X va fi mai mare decât asupra lui Y, va să zică X are o masă mai mică decât Y¹⁾. De ce? Pentrucă X are o cultură estetică mai dezvoltată. Prin urmare noțiunea de masă apare numai atunci când intervine o forță, și se prezintă ca efectul unui anumit grad de cultură estetică a lui X. Așa dar nu masa, ci această cultură este caracteristica individului, pe dânsa o are el în mod permanent, masa fiind numai o noțiune derivată, rezultată din combinarea noțiunilor de forță și de cultură estetică. Revenim deci tot la cele spuse mai sus: caracteristicile individului sunt incontestabil două: volumul, din care derivă masa, și poziția în spațiul social.

În cele din urmă d. Haret recunoaște că individul ar putea avea dimensiuni, dar că ele ar fi de ordin infinitesimal față cu cele ale corpului social. Cred că această concesie nu e de ajuns. O cantitate e infinit mic, după cât știu, atunci când e mai mică decât o altă cantitate, oricât de mică ne-am închipui-o. În acest sens nici chiar o moleculă nu e infinit mic, pentrucă ne putem închipui dimensiuni și mai mici decât ale ei.²⁾—Iată un corp social: o tovărășie de doi indivizi; fiecare tovarăș reprezintă $\frac{1}{2}$ din corpul social. Este aceasta o dimensiune infinit mică în raport cu corpul social? Dar să luăm de ex. statul chinez—unul din cele mai mari corpuri sociale, căci are vreo 350 milioane locuitori. Acți fiecare individ reprezintă a 350 a milioanea parte din corpul social, ceea ce nu se apropie nici de dimensiunile moleculelor dintr'o moleculă-gram, dar încă de o câtime infinitesimală!

Admițând însă concluzia ce se impune din toate cele spuse până aci, anume că individul are un volum propriu, ajungem la nevoia „de a concepe un individ care la unul și acelaș moment să aibă două sau mai multe valori (eu zic: distanțe) economice, morale, etc., distincte... ceea ce este absurd“. De unde rezultă că modul acesta de a reprezenta pe individ în spațiu e imperfect, ceea ce aduce o gravă atingere întregii teorii.

Înainte de a sfârși această prea lungă discuție, mai am de dezvoltat o ultimă obiecțiune. Nicăieri în cartea d-lui Haret nu se spune ce e energia socială, și cu toate acestea nu numai în unele științe, dar în toate, se pune un preț deosebit pe definirea termenilor întrebunțați și a noțiunilor ce se expun. Mă văd deci nevoit să cerc eu o asemenea precizare, silindu-mă să fiu cât mai în spiritul metodei d-lui Haret. Și întâiu, ce este energia mecanică? Negreanu

în elementele sale de Fizică o definește: capacitatea ce o are un corp de a produce un lucru mecanic. Generalizând, energia este capacitatea unui corp de a produce un lucru, o activitate oarecare. Și atunci urmează că energia *socială* este capacitatea unui corp (sau unui individ firește) de a produce o activitate *socială*. În vorbirea curentă întrebunțăm cuvântul energie exact în acelaș sens: zicem că Napoleon, Bismark, au fost energici, pentrucă au desfășurat o mare activitate socială. Nu zicem însă niciodată că un luptător de circ, un gimnastic, e om energetic, pentrucă ei cheltuiesc energie *mecanică*. Aci intervine o mare deosebire între domeniul mecanic și cel social, pe care d. Haret o pierde din vedere. Când în articolul meu precedent am pus alături cuvintele „mecanică“ și „socială“ (pag. 157 col. II), am vrut să indic antiteza profundă ce desparte aceste două domenii prin însăși firea lor, după cum însăși firea lor desparte apa de uscată lichidul de solid.

Iată un orator care vorbește la tribună; el dezvoltă energie mecanică prin faptul că pune în mișcare coardele vocale cari produc sunetul, mușchii cari îl modelează, vibrațiile aerului cari îl transmit, timpanul auditorilor, etc., și principiul conservării energiei *mecanice* dovedește că toată energia mecanică dezvoltată, a fost cheltuită să producă un lucru mecanic, util sau rezistent. Dar acest orator mai dezvoltă și o energie *socială*, deosebită de cea dintâiu prin faptul că ideile expuse de dânsul pot produce un lucru social, o agitație, o mișcare de idei, o schimbare în stare socială, etc. Cred că de aci reese ca absolut necesară deosebirea ce am expus mai sus, deosebire pe care d. Haret n'o face de loc¹⁾.

Și, acestea fiind admise, e firesc să ne întrebăm: oare principiul conservării energiei mecanice este aplicabil și celei sociale, atât de profund diferită? Eu cred că nu e aplicabil. Insuși d. Haret recunoaște că energia socială a crescut la societățile moderne, dar nefăcând deosebirea între energia mecanică, care se cheltuiește *toată* în lucru mecanic, și energia socială, cu totul aparte, crede că ea poate să treacă dintr'un domeniu în altul, și să fie când socială, când mecanică, după trebuința cauzei. Dar iată și alte exemple împotriva teoriei d-sale: O părere pe care Platon a scris-o într'o operă a sa acum 2000 și ceva de ani, a dat naștere de atunci încoace la nenumărate discuțiuni, la o activitate intelectuală, socială, foarte însemnată; și cu toate acestea ea nu și-a pierdut nimic din energia ei, și poate și de aci încolo să dea naștere la o activitate socială nesfârșită. Tot așa o lege prin aplicarea ei produce activitate socială în cantitate nelimitată, și prin aceasta nu pierde nimic din energia ei inițială. Cazul nu e deci analog principiului mecanic, care dovedește că energia unui corp scade pe măsură ce ea e cheltuită în lucru mecanic.

Am cercat să lămuresc obiecțiunile cele mai însemnate ce mi-am permis să aduc teoriei „Mecanicii Sociale“, și la cari nu s'a răspuns direct și suficient, cred eu, în *Viața Românească*. Îndoiala rămâne deci aceeaș, pentru mine cel puțin, până la o mai deplină luminare a acestor chestiuni, atât de abstracte și de delicate, în cari uneori chiar cugetătorul cel mai deprins cu abstracțiunile se poate înșela.

S. Șerbescu

1) Mec. Soc. p. 104.

2) După cercetările noi, într'o moleculă-gram sunt cuprinse 68×10^{22} molecule, adică 68 urmat de 22 nule!

1) Cf. Mec. Soc. p. 129, exemplul cu parii înfipți în pământ.

INSEMNAȚI

Giovanni Pascoli.—A murit la Bologna Giovanni Pascoli. Era pentru Italia contemporană un poet reprezentativ: reprezentativ nu prin calitățile lui extraordinare — pentru că de bună seamă nu a fost un foarte mare scriitor —, dar reprezentativ prin nota aceea plină de mister și de discreție a poeziilor sale, prin atmosfera de «nepătruns» în care învăluia sufletul omenesc, prin seriozitatea personală și măsurată cu care interpretează viața. Așa fiind el nu a putut să reprezinte în acești 20 de ani de când scrie, decât o fracțiune a sufletului italian, și anume fracțiunea cea mai serioasă și mai conștientă.

Deși — după cum am spus — poet nu extraordinar, Pascoli trecuse încă de mult Alpii, și devenise oare cum celebru prin repețita lui premiare la concursurile de Poezie Latină din Amsterdam. Stăpâneă în adevăr minunat limba latină pe care o întrebuință după nevoile cele mai moderne, și căreia reușise să-i dea o flexibilitate remarcabilă. Anul trecut concursase anonim și luase premiul pentru un Himn către Roma — compus în latinește cu ocaziunea serbărilor jubilară. — Poezia lui italienească nu e însă îndeajuns de apreciată peste hotare. Aceasta din cauză că trăind adânc viața sufletească a neamului său, Pascoli a fost întotdeauna prea Italian pentru a fi pe deplin înțeles și de alții.

În ultimul timp ținea la vechea universitate din Bologna lecțiuni de istoria literaturii, succedând — cu o reușită îndoielnică — marelei erudit Carducci. Pascoli avea totuși adesea, în grad foarte mare, cinstea literară pe care literații înșiși nu o prea au, și care lui d'Annunzio, care-i va urma probabil la catedră, îi va lipsi de bună seamă. Revista noastră va începe publicarea, în numărul viitor, a unui studiu mai amănunțit asupra lui Pascoli, datorit d-lui Ramiro Ortiz de la Universitatea din București. — *N.* —

Noi'e tendințe literare & intelectuale în Franța.—A doua conferință a d-lui *Hubert Lagardelle*, cu titlul de mai sus, n'a întrecut așteptările noastre devenite modeste în urma primei sale conferințe.

Recunoaștem că eră și greu să trateze un subiect atât de vast și oarecum străin de obicinuitele d-sale preocupări intelectuale. Și, fără îndoială, că dacă ar fi fost mai în «elementul său», n'ar fi putut — vorbind de noile tendințe literare în Franța — să nu pomenească nimic de mișcarea simbolistă; cu atât mai mult, cu cât d-sa a vorbit de filosofia lui *Bergson* — considerată ca o nouă tendință intelectuală — care prin intuiționismul ei explică așa de bine această artă.

Mai veridic și mai interesant a fost conferențiarul în tendința de a dovedi experimental ceea ce afirmase în conferința precedentă. Intr'adevăr, după d-sa, literatura socială și feminină a unor *Bourget*, *Rosny*, *Marguerite Audoux* etc., nu dovedește decât că arta din raționalistă cum era când corespundea raționalismului de stat, devine realistă, socială, corespunzând tendințelor de liberalism de grup actuale. Prin aceasta se dovedește, odată mai mult, paralelismul între mișcarea literară și socială dintr'un moment determinat al timpului.

Cu aceste însușiri, conferința D-lui *Hubert Lagardelle* a putut totuși fi, pentru unii, o causerie de «după amiază» foarte agreabilă. — *I. Br.* —

„Văpaia“ lui *Henry Kistemaekers* se depărtează dela factura obicinuită a pieselor unor *Bataille*, *Berstein*, *Nicodemi*, etc. Adulterul, uneori brutal, alte ori fatal, e înlăturat în această piesă și e înlocuit de conflicte dacă nu mai tragice prin natura lor, cel puțin prin felul în care sunt redată. Și trebuie să recunoaștem că «Văpaia» e produsul unui artist stăpân pe sufletul omenesc, dar mai ales pe tehnica teatrală. În ea, — ca și în «Instinctul» — *Kistemaekers* se arată ca un cunoscător al tainelor ce frământă biata noastră ființă și din care el alege pe cele cari zac în adâncimea noastră sufletească, ca să poată da acțiunilor ce izvorăsc din ele,

înfățișarea unor acte aproape reflexe, instinctive. Astfel e «Instinctul și astfel e «Văpaia». Dominat însă de această idee, autorul lor are în vedere numai personajul principal; celelalte personaje sunt mai slab schițate și din această cauză acțiunile lor par nemotivate.

Așa, nu vedem de ce soția lt. colonelului *Felt*, în momentul când află motivele pentru cari acesta a ucis pe spionul *Glogan* (care voise, profitând de o încercătură bănească a colonelului, să aibe planurile unei fortificații puternice), devine din mândră și disprețuitoare cum era înainte față de soțul ei, iubitoare și tănuitoare a crimei acestuia.

Astfel de tranzițiuni brusce sunt posibile — dar mintea noastră nu și le explică decât dacă cunoaștem caracterul personajului în sufletul căruia ele se petrec. Desigur, eroii trăesc prin acțiunea lor, mai mult decât din înfățișarea caracterului lor; dar nu e mai puțin adevărat că acțiunile lor, chiar când sunt spontane, cum e în cazul de față, noi ni le explicăm din specificisarea caracterului lor.

Tehnica teatrului vine însă de voalează aceste lipsuri și piesa, prin intensitatea dramatică a conflictelor, ne subjugă și ne impresionează.

De aceea premiera teatrului «Modern» a și avut succes.

Incontestabil că artiștii au contribuit în bună parte la aceasta. În special D-na *Marioara Voiculescu* a fost extrem de comunicativă; iar d. *Storin*, în rolul lt. colonelului, sobru și expresiv, dovedind odată mai mult că e un distins talent. D. *Fotino* — bine, în jocul său degajat. — în schimb, d. *C. Mărculescu* n'a prea avut un debut fericit — d sa încercându-se la vorbă, ca de obicei. Să nădăduim însă că d. *Davila* îl va dezbara de acest defect, la D-sa fiind toate cu puțință, până și întinerirea d-nei *Crissenghy*. — *Interim* —

Cazul „Flacăra“. — De aproape șase luni de zile, asistăm, într'adevăr, la un «caz» în — hai să-i zicem: viața noastră literară: E Cazul «Flacăra».

Cine n'a dat un zece bani pe «Flacăra»? — Desigur — și altă pricină nu vedem — dat fiind suma extrem de mică, toți, dela *Vlădică* până la opincă, toți am dat «Flăcării» banul nostru. De asta n'a avut să se plângă nici ea, de altfel, suntem siguri; n'a râvnit și nu râvnește la mai mult: banul nostru, acesta l-a vrut și l-a și avut.

S'a întâmplat însă — lucrul e ciudat — ca odată cu acest ban, multă lume să «svârle» acestei publicații și lucruri care să nu aibe calitatea neprețuită a banului, care, precum se știe, «nu miroase». Așa, d. C. *Stere* dela Iași, îi asvârlea deunăzi în față... — ce să mai ocolim?, îi spunea «Flăcării» că face curată (vorba vine) scatologie literară!...

De-asemenea, am ascultat foarte adesea protestări ce păreau legitime, indignări ce păreau sincere, și cari toate înfereau fie impudenta lăfăială a «Flăcării» în gustul celei mai de jos plebe intelectuale; fie condamnabila ușurință cu care s'a pus în serviciul unor tineri scriitori prea puțin scrupuloși cu morala publică, în ambiția lor nu pe deplin legitimată; fie mijloacele ei neînchipuite până azi, la noi, de a-și ademeni cetorii, — mijloace imorale chiar, cum sunt de pildă acele «concursuri» pentru elevi și eleve, cu premii în bani — sublinierea e a «Flăcării»; — fie specula (cuvântul e tare, dar ca cronicari trebuie să-l înregistrăm) numelor cu oarecare autoritate la noi, care se petrece foarte dibaciu pe coperța revistei; fie înșfârșit, acel nemaipomenit arsenal scatoricesc de lăfăială a publicului, de epatare a găgăuților și mai ales de pervertire a gustului literar obștesc, prin abdicarea revistei acesteia dela cel mai elementar spirit critic și prin practica unei scandaloase milueli de laude fără rezerve, măsurate doar cu deosebirea dela un adjectiv la a tul sau dela o grosime de literă la alta, — și, înșfârșitul sfârșitului, fie acea afișare cinică a unui lichelism (cerem iertare de obligațiile crude ale îndeletnicirii noastre de cronicari), literar sau ne-literar, care ar fi desgustat până în adâncul măruntaclor pe oamenii de cari pomenirăm mai sus — oameni cari, cum ziserăm, păreau legitimi în protestarea lor, sinceri în indignarea lor, dar cu cari totuși nu ne-a plăcut să ne solidarizăm.

Mare ne fu apoi mirarea, când — lucru și mai ciudat — *Viața Românească*, dolofana lelița dela Iași, își însuși și ea multe din cele ce noi suntem nevoiți aci doar să le înregistrăm. Și iarăși începu lunga acuzare, din care noi — dintr'un sentiment pe care citorii îl vor aprecia — ne-am luat penibila sarcină de a înregistra doar o infimă parte. — «*In afară de literatură*» țipă consora din Iași, «Flăcării»; — și iată cum, pentru noi, viitor al acesteia din urmă, ni s'a și promis «răspunsul», pe care noi i-l urăm să-l găsim la înălțime!

La luptă — căci va fi luptă! — dintre *Viața Românească* și

Flacăra, putem așa dar asista cu destulă imperturbabilă voioșie, Mai mult? — nu ne privește!

Felul cum noi am privit această «Flacăra» încă dela primul ei număr, se îndreptățește azi și ne asigură imperturbabila noastră desfătare în fața voinicoșilor luptători; el ne și întărește rezerva de până acum pe care vom ști s'o păstrăm și în viitor.

Momentul de față e însă cu adevărat un moment în publicistica noastră; și de aceea am ținut să-l relevăm.

Socotim, însă, — și foarte serios — că atacurile, oricât de îndreptățite, aduse «Flăcării», sunt nelalocul lor și rău îndreptate. «Flacăra» auzim că «merge» și dacă poate «merge», de ce să nu «meargă»? «Flacăra» a vrut să fie o revistă, sau o «gazetă» cum singură se numește, — li-te-ra-ră: la îndemâna, adică, a comis-voiajorilor, a subofițerilor de administrație, sau a șoferilor pofticioși după literatură; însăfârșit — cum și aspectul ne-o indică — un soiu de «Les Annales». Cunoașteți, credem, populara revistă pariziană. Ca atmosferă, ele s'ar înrudi adânc sufletește, — dacă n'ar fi oarecari deosebiri de maniere; la consora de pe malurile Dâmboviței mai ales în ce privește relațiile ei de bună cuviință.

Așadar, o «revistă» pentru comis-voiajori, cari neavând vreme, și poate nici dispoziții native pentru un spirit de discernământ, apreciază și gustă literatura ce li se servește după elogiile anonime ce se pun în capul articolelor și după grosimea literelor cu cari sunt anunțate pe copertă. Câteva nume îndeajuns de «lansate», servesc întotdeauna drept garanție pentru restul mărfii.

Și, vom conveni, publicul acesta își merită revista; ba chiar putem spune că aceasta se ține cu destulă vrednicie la înălțimea lui.

Acuzația de reclamă deșănțată și eclecticism nelimitat, pe care o aduce *Viața Românească*, *Flăcării*, e iarăși nelalocul ei, căci aceasta d'n urmă, după programul schițat cu atâta competență în primu-i No. de d. I. G. Duca, vrea să arză din tot combustibilul de talente oferit de autorii țării românești și ea atare nu e obligată să facă vre-o selecțiune; ea nu are pretenția pedantă de a-și forma cititorii impunându-le anumite criterii; ea e un fel de bazar cu măr

furi pentru toată lumea; și cum acest fel de bazare nu trăiește decât prin forța reclamei, și cum reclama nu poate avea influență decât asupra celor naivi, *Flacăra* este o bună furnizoare de literatură a celor ce dispun doar de reminiscentențele literare ale câtorva clase primare și de modesta sumă de 10 bani în buzunar.

Noi n'am ținut să-i facem această mică reclamă mai de demult, pentru că din principiu suntem foarte circumspecți față de firmele comerciale, căror publicitatea le poate fi prejudiciabilă (vezi, de pildă, polemica d-lui Duiliu Zamfirescu cu *Viața Românească*, ce riscă să fie târâtă într'un proces de calomnie, pentru că acuzase vinurile ilustrului academician, că ar fi fardate...). Deaceia, intervenim abia acum să apărăm puțin gazeta bucureșteană de atacurile prea zdrobitoare ale revistei dela Iași.

Un lucru însă mărturisim și noi că nu prea înțelegem în acest caz al *Flăcării*: ce caută simpatica și serioasa figură a d-lui C. Banu, la direcția acestei reviste? Mai întâi că «direcție», adică unitate de direcție, adică conducere conștientă de țința ei literară e de prisos, și, la dreptul vorbind, nici nu există la *Flacăra*.

Revista publică orice (scrisorele, bilețele de ale academicianilor, autografe, etc.), numai trecere să aibă pe piață; criteriul e dar pur economic și de loc literar; or, pentru aceasta e suficientă o administrație pricepută (care o și posedă) și cu o tot atâta erudiție pe care o au și institutele noastre de editură.

Edrept că d. Banu a dovedit că poate 'ua într'un chip destul de căldicel apărarea revistei când a fost atacată; dar și pe această cale se pare că Ad-ția poate fi mai energică, mai eficaă, ba și mai contondentă...

În timpul din urmă a intervenit în această discuție, ce putea rămâne în familie, și d. O. Densușianu prin *Viața Nouă*. D-sa e deopotrivă de răutăcios cu ambele beligerante, căci le socotește, pe amândouă, ca pe niște prăvălii literare unde se cumpără și se vinde tot ce se cere mai cu insistență pe piața literară și că deci cearta lor e pe mușterii...

Culegem și această părere, ca imparțiali cronicari ai momentului literar în care ne găsim. — & —

REVISTA REVISTELOR

În revista economică *Bursa*, găsim vederi interesante asupra actualei *crize politice*, socotite ca un *fenomen economic*. Căderea d-lui Carp, pe chestia tramvaielor comunale, este urmarea greșelii sale de a considera politica drept un sport, înspirat de cele mai bune intenții — dar ineficace pentru că rămâne în afară de factorul cel mai important al mișcărilor sociale, viața economică, căreia trebuie să i se subordoneze activitatea politică și ideologică. Oamenii se conduc după interesele lor materiale și de acestea trebuie să țină seamă guvernării serioși. Ei trebuie să lege pe concetățeni lor pe baza acestor interese, pentru a face grupări trainice și de generală utilitate. Dacă conservatorii ar fi urmat în ultimi cincizeci de ani exemplul adversarilor lor liberali, de sigur că țara ar fi fost înzestrată cu un număr cel puțin îndoit de instituții economice care contribuie la progresul general al vieții noastre românești. Însă idealismul lor rău înțeles i-a făcut să-și piardă activitatea în lupte mărunte, din care nu va rămâne nimic pentru recunoștința generațiilor viitoare. — Din punctul său de vedere, firește, că autorul articolului are dreptate: oamenii politici nu trebuie să desprețuiască activitatea economică, «afacerile». Dar mai e o întrebare, în imediată continuare: Până la ce punct oamenii politici pot uză de influența lor politică pentru a determina «succesul» organizațiilor economice create de ei?

Convorbiri Literare publicând discursul d-lui S. Mehedini, rostit cu ocaziunea inaugurării centrului studentesc, a ținut să facă cunoscut și lumii din afară de Universitate, ideile sale retrograde.

(Găsim lucruri ca aceste: „*Liberté, égalité, fraternité* și alte glume metafizice, care n'au realitate nici în țara cucilor”, sau: «libertatea e un nonsens așa de evident, încât ar surpa temeiul oricărei cugetări științifice (!) și oricărei clădiri sociale moderne, etc., etc.).

Insuflejit însă cum este, de un înalt avânt patriotic, dar mai

ales de o deosebită dragoste pentru munca pe tărâmul științific, d. S. Mehedini a dat discursului său o frumusețe literară deosebită.

Revista mai publică un interesant articol, al d-lui Mircea Djuvara, asupra filosofiei bergsoniene, așa cum apare ea în urma publicării prelegerilor ținute de Bergson la Universitatea din Oxford. Ele nu dau însă intuiția completă a «intuiționismului» bergsonian, prin faptul că nu vorbesc de schimbare și în domeniul fenomenalității biologice și psihice. Pentru cetitorul care vrea să cunoască, în treacă, filosofia bergsoniană și din acest punct de vedere, articolul d-lui *Mircea Florian*, din același număr al revistei, îi poate aduce o completare indirectă, d-sa vorbind despre *destinele științei și metafizicii*.

D-l *Tzigara Samurcaș* scrie, cu privire la anunțata desfăcere a Grigoreștilor d-lui Vlahuță, că Statul — se 'uțelege — e dator în primul rând să cumpere bogata colecție a prietenului bun al pictorului, și că dacă vistieria nu-i îngăduie acum, «deținătorul comoarei artistice e dispus să aștepte ani și mai cu belșug», numai să fie odată scăpat de grava răspunderea a acestei proprietăți.

O datorie de cronicari ne obligă să semnalăm și apariția — poate pentru prima oară la noi — a unei Reviste de muzică bisericească: *Ioan Cucuzel*, a societății cântăreștilor din România. Ea apare în București (c. Moșilor, 237), și «va cuprinde pe lângă muzica bisericească, coruri religioase, cântece naționale, patriotice, bătrânești și călugărești, studii și articole din viața noastră bisericească, școlară, economică, socială, literară, artistică și științifică».

În această revistă se vor apăra interesele generale ale Cântăreștilor și se vor publică compozițiile lor.

Revista are, cum vedem, — și ea — un program destul de vast.

Din acest no. aflăm că Societatea „Ioan Cucuzel” dispune

do un capital de peste 32.000 lei, mai posedă o bibliotecă de aproape 600 volume, și are un buget de cheltueli de 12.000 lei anual, pe cari îi întrebuințează în scopuri filantropice. Tot în acest no., pe lângă articole, se tipăresc și cântece bisericesti pe notații vechi și noi, precum și cântece populare care, după cum se știe, se transcriu cu mai multă exactitate pe vechia notație (pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa).

Revista poate folosi și învățătorilor noștri la alcătuirea corurilor școlare. Ea reprezintă o sfortare interesantă.

Luceafărul oferă cu folos, dela o vreme, cititorilor săi, foarte reușite reproduceri artistice. În no. din urmă găsim pe faimosul «Ovrei cu caftan» al lui Grigorescu. Incolo — un articol politic de personalități, în care nu ne vine să căutăm, — și li-te-ra-tu-ră. Aceiaș: azi, ieri și în fiecare no. — Printre cronici, una amuzantă, care ne mai înveselește după foilețarea paginelor precedente:

Cum scrii Bolintineanu? Intr'un cerc de scriitori se discută mai lunile trecute cum scrii Bolintineanu. Poetul Iosif își exprimă nedumerirea, cum poate un scriitor produce atât de mult? Scrii el oare anevoie? Nea Iancu Caragiale îi răspunse:

— Aș, deloc. Să vezi... scrii eu o ușurință rară. În o bucată de hârtie. Ei, scrie acum.

Și încep dictatul:

Pașa din Silistra.

Pașa din Silistra astăzi s'a jurat
Să-și răsbune groaznic pe-un ghiaur spurcat.
Cine e ghiaurul? Este-acela, care,
Dunărea o trece pe-al său roib călare.
Și dela Sil'stra cu-așa cutezare
Vine să răpească pe cadâna mare.

— „Hei, ghiaur nemernic, pentru o cadână,
O să pun să-ți taie 'ntăiu murdara mână,
Dup' aceia capul și 'ncă un picior,
Iar după aceea — am să te omor.
Am să trag hangerul și-am să-l oțelesc
În spurcatu-ți sânge, în sânge căinesc.
Hai să vie 'ndată, gâdea cu toporul...
— Zice al Silistrei pașă 'ngrozitorul —
Să-mi aducă-aceia pe acel mișel
Ca să-și ia pedeapsa, scrisă pentru el!“

Gâdea se repede și-l aduce 'ndată
Încărcat de lanțuri, ca fiara turbată.
Tânăra victimă este-acoperită
De un giulgiu negru, căci e osândită.
„Să-i ridice giulgiul“ pașa a strigat
Și toți asistenții...

Nu râde, băete, că-mi turburi inspirația! Serie:

Și toți asistenții s'au cutremurat.
Gâdea îl ridică și o! ce mirare,
În loc de victimă-i chiar cadâna mare!

Pașa-și scuipe 'n barbă și rânjind scărănește,
Roșu e la față, fruntea îl pălește,
Își trage hangiarul, i-l înfige 'n sân,
Ea cade, el râde, demonul bătrân.
„S-o luați de-aceia, trimeteți-o dar
Acelui nemernic, ace'ui murdar!“
Astfel își răsbună un Pașă trădat,
Trădat mișelește și desonorat.

Punct. Iscălește acum: *D. Bolintineanu*, și dă-i drumu la tipar. Cum vezi, nu e lucru greu; în douăzeci și cinci de minute scrii, va se zică, o poezie, ceace înseamnă 16 la zi pentru cazul, că Bolintineanu muncii zilnic numai 6 ore; la lună e un volum formidabil; la anu, o bibliotecă întregă. Cum v'am spus, băeți, el scrii cu o ușurință rară...

MEMENTO

Pe ultimele două pagini ale copertei din acest no., cititorii găsesc *Tabla de Materii* rânduită pe specialități de articole a volumului XI din revistă, care se încheie cu acest no.—Cum majoritatea cititorilor noștri colecționează revista, am socotit necesar—văzând mai ales mulțumirea cu care a fost primită *Tabla de Materii Generală* a vol. I-X, apărută în no. trecut—să dăm de acum înainte la sfârșitul fiecărui volum, o *Tablă de Materii* rânduită după acelaș plan ca cea Generală.

După o statistică oficială a Imperiului german, negoșul cărților germane s'a urcat în 1910, la suma de 51 milioane lei. În această statistică nu intră decât țările în care exportul a atins cel puțin 120.000 mărci. Țara care a cumpărat mai multe cărți germane e Austro-Ungaria (de aproape 21 milioane mărci); apoi vine Elveția (cu aproape 7 milioane); în al treilea rând Rusia (cu aproape 5 milioane); în al patrulea rând Statele Unite, în al cincilea Franța, apoi Anglia și la urmă Italia. Remarcăm că Elveția, Scandinavia, Danemarca și Olanda cu tot numărul lor mic de locuitori — la un loc 18 milioane și ceva — au cumpărat totuși cărți germane în valoare de 12.234.000 mărci; pe când Franța care, ea singură are aproape 40 milioane locuitori, a cumpărat cărți germane de numai 2½ milioane.

A încetat din viață marele artist istoric francez *Gabriel Monod*, profesor al facultății de litere și membru al Academiei de științe morale și politice din Paris. El e primul dintre istoricii francezi, care a aplicat studiului istoriei Franței o metodă riguroasă și științifică. Printre lucrările lui de cea mai mare importanță se remarcă „Les maîtres de l'histoire: Renan, Taine et Michelet“ și „Bibliografie de l'histoire de France“.

N'a trecut nici o lună dela apariția *Inițiării filosofice* a infatigabilului scriitor *Emile Faguet*, și asupra căreia am raportat în No. 22-23 din revistă, — și iată un nou volum de aproape 400 pagini, care vine să înspălmânte pe bieții recenzenți ce nu mai pot dovedi cu cetitul lucrărilor minunatului academician francez. Cartea cea nouă — îi spunem „nouă“ cu multă rezervă, căci ne temem că într'o lună se va și învechi, apărând în locu-i alta iarăș „nouă“ — poartă titlul: *Rousseau contre Molière*, și e nimerit scoasă cu prilejul bicentenarului lui J. J. Rousseau, care se va sărbători în Iunie acest an.

Pentru cei ce vor să știe a se plimba prin Paris, semnalăm apariția unui folositor *Guide ilustrat al Grădinii Plantelor*, un catalog complet al bogățiilor marelui muzeu de istorie naturală (Paris, edit. Lamarre & C-ie, 1 fr. 50).

A apărut într'o nouă edițiune franceză *Istoria Revoluțiunii Franceze* a lui *Thomas Carlyle*, sub îngrijirea lui A. Aulard, profesor la Sorbona. Opera apare în 3 volume: 1) Bastilia, 2) Constituția; 3) Ghilotina, iar costul lor la un loc e de 10,50 fr. (Librăria Félix Alcan-Paris).

Scopul lui Carlyle, în această carte, e să descurce, printre texte și fapte, și scormind până în adâncul sufletului francezilor, motivele care-i siliră să trăiască și să moară așa cum au făcut-o în timpul Revoluției. El găsește în acest suflet un sentiment eroic ale cărui efecte îi par grandioase, spăimântătoare și mișcătoare. Cartea lui Carlyle e un adevărat poem a ceea ce el numește „sans-cultisme“, inspirat nu din fantezie literară, ci dintr'un profund studiu al realității.

Din *Statistica anuală a României pe 1911*, aflăm că România are o populațiune de 6.966.002 locuitori sau 53 locuitori pe km. pătrat. Populațiunea rurală e de 5.770.767 locuitori, iar cea urbană de 1.195.235 locuitori. Această populație se repartizează astfel: Români 5.489.296 sau 92.15% din cea totală; străini 188.834 locuitori sau 3.17%, iar restul de 278.560 (4.68%) sunt evrei.

La 15 Octombrie a. c. se va deschide la Geneva, sub numele *Institutul J. J. Rousseau*, o școală liberă de științe ale educațiunii.

Dirjecția este incredințată d-lui Pierre Bovet, profesor de filosofie și cunoscutului psiholog Ed. Claparède. Învățământul va fi pe cât se poate practic și familiar. Nu este condițiune specială pentru admiterea elevilor sau elevelor. Școala liberează diplome și certificate de studii. Taxa anuală este de 285 lei. Pentru informațiuni, cititorii să se adreseze profesorului Ed. Claparède, avenue de Champel, Gêneve.

Cursurile de vacanță, obișnuite să se țină la *Iena* în fiecare an vor avea loc: și anul acesta între 5-17 August 1912. Programul cursurilor este foarte bogat. Numărul celor ce le-au audiat, anul trecut a fost de 635, 'ață de 25 persoane din anul 1889, când s'au început aceste cursuri. Programul conține 7 subimpărțiri: Științe naturale (13 cursuri); Pedagogie (15 cursuri); Religie și învățământul religiei (5 cursuri); Psihologie, Fiziologie, Filosofie (7 cursuri); Literatură, Artă, Istorie, Economie Națională (9 cursuri); Limbi (9 cursuri). În întregime sunt 58 diferite cursuri. Programul se trimite gratis, prin secretariat: D-șoara Clara Blomeyer, Iena, Gartenstrasse 4.—

Expoziția soc. Tinerimea Artistică se va deschide, cu obicinuita solemnitate, azi, Duminică 8 Aprilie.

Salonul oficial de pictură se va deschide la 15 Aprilie, cel mai târziu. S'au primit un număr însemnat de pânze.

